

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Bakalářská práce
Lenka Strouhalová

Komentovaný překlad: *Les réfugiés du bâtiment A*
(G. Dhôtel, Syros, Paris 1998, str. 91–125)

Commented translation: *Les réfugiés du bâtiment A*
(G. Dhôtel, Syros, Paris 1998, p. 91–125)

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Šárce Belisové za poskytnutí cenných rad pro vypracování této bakalářské práce a také za její vedení v průběhu celého studia. Dále děkuji své rodině, která mi byla stálou oporou.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kralupech nad Vltavou dne 17. 8. 2015

.....

Lenka Strouhalová

Abstrakt

Obsahem této bakalářské práce je komentovaný překlad vybraného textu z publikace *Les réfugiés du bâtiment A*. Jejím prostřednictvím autor, francouzský novinář Gérard Dhôtel, seznamuje mladého čtenáře s problematikou uprchlictví. Práce je složena ze dvou částí – samotného překladu a jeho následného komentáře, jenž se zabývá analýzou výchozího textu, problémy při překladu a ukázkami užitých překladatelských postupů a posunů.

Klíčová slova

komentovaný překlad, překladatelská analýza, překladatelské problémy, uprchlíci, četba pro mládež

Abstract

This bachelor thesis consists of a commented translation of a text selected from the publication *Les réfugiés du bâtiment A* by a French journalist Gérard Dhôtel. The book aims to describe the situation of refugees to young readers. The bachelor thesis is divided in two parts: The translation of the text is followed by a commentary of the original text and particular problems during the process of its translation.

Key words

commented translation, translation analysis, translation problems, refugees, young readers

Obsah

Úvod.....	7
Překlad.....	8
Komentář k překladu	37
Metody práce.....	37
1. Analýza textu originálu.....	37
1.1. Stylistické zařazení textu.....	37
1.2. Vnětextové faktory.....	38
1.2.1. Autor.....	38
1.2.2. Komunikační záměr, důvod pro komunikaci a funkce textu.....	39
1.2.3. Adresát.....	39
1.2.4. Médium.....	40
1.2.5. Čas a místo.....	40
1.3. Vnitrotextové faktory.....	41
1.3.1. Téma a obsah.....	41
1.3.2. Presupozice.....	41
1.3.3. Kompozice textu.....	41
1.3.4. Neverbální prvky v textu.....	42
1.3.5. Lexikum.....	42
1.3.6. Morfologie a větná struktura.....	43
1.3.7. Interpunkce	43
2. Typologie překladatelských problémů.....	45
2.1. Rovina lexikální.....	45
2.1.1. Odborné termíny.....	45
2.1.2. Konkurence cizího slova a domácího výrazu.....	46
2.1.3. Vlastní jména.....	47
2.2. Rovina morfologická a syntaktická.....	48
2.2.1. Slovesné časy.....	48
2.2.2. Složitá souvětí.....	48
2.3. Neverbální prvky v textu.....	49
2.3.1. Interpunkce.....	49
2.4. Rovina textová.....	51
2.4.1. Mezičasový faktor v překladu.....	51
2.5. Problémy vyplývající z odlišného charakteru jazyka originálu.....	55
2.5.1. Vytýkáací konstrukce.....	55
2.5.2. Neindikativní a neurčité formy.....	56
Infinitiv.....	56
Příčestí přítomné.....	56
3. Překladatelské postupy.....	58
3.1. Transpozice	58
3.2. Modulace	58
3.3. Koncentrace a diluce	59
3.4. Etoffement a dépouillement.....	60
4. Překladatelské posuny.....	61
4.1. Explicace	61
Vnitřní vysvětlivky.....	61
Vysvětlování syntaktických vztahů	62
4.2. Výrazová záměna	63
Závěr.....	65

Seznam zkratek.....	66
Bibliografie	67
Přílohy	70

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je překlad textu z publikace *Les réfugiés du bâtiment A*¹ s podtitulem *Réfugiés: le droit d'asile menacé* francouzského novináře Gérarda Dhôtela. Zastřešujícím tématem je problematika uprchlictví a uprchlíků. Kniha je rozdělena na dvě části, z nichž první je sestavena z beletristicky laděných příběhů dětí žijících v uprchlickém zařízení a druhá, nazvaná *Documents et témoignages*, jež námi byla vybrána pro překlad, pojednává o daném tématu populárně naučným způsobem. Tento text jsme se rozhodli přeložit, přestože od roku jeho vydání uplynulo již 17 let. Usuzujeme totiž, že jeho hodnota a přínos tkví zvláště ve způsobu podání celé problematiky mladému čtenáři, jenž díky němu může získat všeobecný přehled o dané oblasti, ačkoliv publikace z důvodu jisté zastaralosti nemůže reflektovat poslední vývoj otázky uprchlictví.

V první části práce uvedeme překlad textu, v části následující představíme analýzu vnětextových a vnitrotextových faktorů originálu, nastíníme vybrané problémy provázející náš překlad a překladatelské postupy a posuny spolu s konkrétními příklady, jichž bylo užito.

¹DHÔTEL, G. *Les réfugiés du bâtiment A: Réfugiés: le droit d'asile menacé*. Paris: Syros, 1998. ISBN 2-84146-638.8.

Překlad

DOKUMENTY A SVĚDECTVÍ

PRCHAJÍ PŘED SMRTÍ. PRCHAJÍ PŘED VÁLKOU NEBO NEBEZPEČÍM. ODEPÍRÁNÍM JEJICH PRÁVA NA AZYL JE ODSUZUJEME K BEZCÍLNÉMU PUTOVÁNÍ, A MOŽNÁ I NA SMRT. V SOUČASNÉM SVĚTĚ SE JISTOTA HOSTITELSKÉ ZEMĚ JAKOŽTO BEZPEČNÉHO PŘÍSTAVU VYTRÁCÍ.

KDO JE UPRCHLÍK?

Uprchlíkem nazýváme člověka, který po odchodu ze své vlasti získal azyl v jiné zemi. Svůj domov opustil, aby unikl před válkou nebo útlakem, jemuž byl vystaven, zejména kvůli svým politickým názorům.

Ženevská úmluva z roku 1951 za uprchlíka považuje osobu, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo příslušnosti k určité společenské vrstvě či kvůli svým politickým názorům. Není schopna přijmout ochranu své vlasti nebo ji odmítá a vzhledem k uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.

Uprchlíci jsou na světě odnepaměti. Objevili se spolu s válkami, utlačováním, netolerancí a diskriminací. Z nedávné historie si můžeme připomenout vietnamské uprchlíky mačkající se na podomácku vyrobených lodích ve vodách Čínského moře. To bylo v roce 1975. Říkalo se jim „boat people“. Z pozdější doby nelze zapomenout na záběry uprchlíků z Bosny, Rwandy, Etiopie, Kosova nebo Libérie.

KDO JE A KDO NENÍ UPRCHLÍK?

Více než jedna miliarda osob žije pod hranicí absolutní chudoby. Asi 800 milionů z nich trpí podvýživou. Není divu, že mnoho z nich se snaží uprchnout ze své africké nebo asijské země do bohaté Evropy a Severní Ameriky v naději, že najdou jídlo, práci a peníze. Tito kočovníci, které z jejich domovů vyhnala bída, nejsou ve smyslu Ženevské úmluvy považováni za uprchlíky.

Tento dokument rozlišuje mezi žadateli o azyl, kteří mohou získat status uprchlíka, a takzvanými ekonomickými migranty přechájecími před chudobou. Ochranou uprchlíků se zabývá Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), jenž je mezivládní organizací. Má za úkol dohlížet na dodržování Ženevské úmluvy v praxi. Dodržování tohoto mezinárodního dokumentu nicméně závisí na dobré vůli jednotlivých vlád, které o přijetí nebo odmítnutí uprchlíků rozhodují.

Státy se podle svých slov snaží předcházet tomu, aby nedocházelo k přetěžování systému vlnami ekonomicky motivovaných migrantů.

SOUČASNÁ SITUACE UPRCHLÍKŮ

Otázka uprchlictví je jednou z největších tragédií naší doby. Počet uprchlíků na světě stále stoupá. K útěku je přinucen přibližně jeden člověk ze 130. Počet těchto osob bez domova odhaduje Úřad Vysokého komisaře OSN na téměř 60 milionů.

Přibližně polovina z nich zůstává ve své vlasti, aniž by věděla, kam jít. Nazýváme je vnitřně vysídlenými osobami. Uprchlíci se bezcílně přesunují z místa na místo nebo živoří v často otřesných životních a hygienických podmínkách přeplněných uprchlických táborů. Skutečnost, že systém přijímání a ochrany uprchlíků je celosvětově v neuspokojivém stavu, potvrzuje i Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

Nalézt hostitelskou zemi nebo získat status uprchlíka se stalo velmi obtížným. Instituce zemí, jako je Francie, Německo nebo USA, stále častěji odmítají žádosti o azyl pod nejrůznějšími záminkami: žadatel nemůže dostatečně prokázat nebezpečí, které mu hrozí, nebo je podezřelý z ekonomické migrace. Ten, kdo by byl v minulosti považován za uprchlíka, se tak ocitá v ilegalitě.

JAKÉ JSOU PŘÍČINY UPRCHLICTVÍ?

Příčinou útěku bývají občanské války a etnické masakry. Obyvatelé hromadně utíkají ze své země: mají strach, na jejich domy a pole dopadají bomby, vojáci se na nich dopouštějí znásilňování, mučení, vražd.

Hromadný útěk neboli exodus bývá také zapříčiněn pronásledováním na základě rasové a náboženské příslušnosti či z důvodu zastávání určitých politických názorů. V prvním případě je určitá skupina vystavena diskriminaci, násilné asimilaci, pronásledování a někdy i masakrům. V druhém případě zastánci určitého politického přesvědčení tvoří menšinu, která je utiskována vládnoucí mocí. Teror může být rozpoután i hnutím rebelů, jak k tomu došlo například kdysi v Alžírsku, kde se vraždění dopouštěli teroristé z tamější islamistické organizace.

K exodu může vést také iredentismus, což je snaha spojit v jeden politický celek všechna území obývaná stejnou etnickou skupinou (jako se o to pokusilo Srbsko v případě sousedních států Bosny a Chorvatska). Stát, který se pro toto rozhodne, tím spouští spirálu útlak-nebezpečí-útěk. Stejně tak chudoba, případně i hladomor, mnohdy ještě zhoršené válkou, mohou vyústit v hromadný odchod ze země.

CESTY UPRCHLÍKŮ DNES A V MINULOSTI

V roce 1997 bylo mezi 22 miliony osob, kterým Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky poskytl pomoc, 80 % žen a dětí. V roce 2014 se UNHCR postaral nejméně o 55 milionů osob, z nichž 51 % tvořily děti. Většina uprchlíků nebo vnitřně vysídlených osob se stále nachází v Africe a Asii. Na konci 90. let mělo nejvíce běženců před pronásledováním původ v Afghánistánu (2,3 miliony uprchlíků), Rwandě (1,7 milionů) a Bosně (1,3 miliony). Afghánistán je v současnosti na druhém místě (2,5 milionu), následován Somálskem (1,1 milionu). Největší počet uprchlíků v současnosti pochází ze Sýrie (3,8 miliony osob na útěku). Oproti roku 1997, kdy hlavními hostitelskými zeměmi byly Írán, Demokratická republika Kongo (do r. 1997 Zair) a Pákistán, dnes nejvíce uprchlíku nalézá azyl v Turecku. Druhé místo

zaujímá Pákistán, třetí Libanon. Hostitelskými zeměmi se stávají převážně sousední státy.

AFRIKA

- **Rwanda**

V dubnu 1994 rozpoutali příslušníci vládnoucího kmene Hutu genocidu tutsijského obyvatelstva a umírněných Hutuů. Výsledkem bylo více než 500 tisíc mrtvých. Moci se chopila Rwandská vlastenecká fronta (RVF), složená převážně z uprchlých Tutsiů. Hutuové se rozprchli do Tanzanie (700 tisíc uprchlíků) a tehdejšího Zairu (1,2 milionu uprchlíků). Přibližně pět tisíc z nich v dubnu následujícího roku zmasakrovali tutsijští vojáci v jednom z uprchlických táborů. Situace v zairských táborech se zhoršovala. Někteří uprchlíci se do Rwandy opakovaně vraceli s cílem zabít přeživší genocidy. V roce 1996 na uprchlické tábory provedli řadu útoků příslušníci kmene Banyamulengů (po staletí v Zairu usídlení Tutsiové, jejichž zairská národnost byla zpochybňována), vycvičení pod dozorem RVF. 700 tisíc Rwandů se vrátilo do svých domovů. Ostatní zůstali napospas osudu v pralesích. V roce 1998 byla téměř třetina těchto uprchlíků nezvěstná. Nepochybně zemřeli hladu, nebo byli zavražděni během útěku. 500 tisíc rwandských uprchlíků bylo navráceno do vlasti tanzanskou vládou v roce 1996 poté, co se Rwandové začali vracet ze Zairu a po výměnách organizovaných Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

- **Burundi**

Od roku 1965 začali obyvatelé Burundi hromadně prchat před masakry do Zairu, Tanzanie a Rwandy. Kvůli problematické situaci v těchto zemích se mnoho z nich muselo vrátit zpět. A později utéci znovu. 270 tisíc Burundů v roce 1998 stále žilo v uprchlických táborech v Tanzanii, někteří z nich od roku 1972.

- **Súdán**

Od roku 1983 v Súdánu zuřila občanská válka mezi islamistickou vojenskou juntou se sídlem v hlavním městě Chartúm a povstalci na jihu země vyznávajícími křesťanství a animismus. Obyvatelstvo jižní části Súdánu se ze dne na den muselo dát na útěk. Počet vnitřně vysídlených osob byl odhadován až na čtyři miliony. Dalších více než 400 tisíc osob uteklo do Ugandy, Demokratické republiky Kongo, Keni a Etiopie.

- **Libérie**

Občanská válka v Libérii, která vypukla v roce 1990, přiměla k odchodu ze země jednoho obyvatele ze čtyř (přibližně 750 tisíc osob). Útočištěm se jim staly Guinea, Pobřeží slonoviny, Ghana a Nigérie. Situace po prezidentských volbách v roce 1998 některým z nich umožnila návrat do země.

- **Angola**

Občanská válka v Angole, trvající déle než dvě desetiletí, měla za následek odchod asi 300 tisíc osob do Zambie, Demokratické republiky Kongo a Republiky Kongo.

- **Mozambik**

Občanská válka v Mozambiku od svého počátku v roce 1975 do konce 90. let přinesla více než milion obětí a čtvrtina obyvatelstva během ní přišla spolu s domovem o vše, co měla. Do sousedního desetimilionového Malawi od roku 1986 uprchl jeden milion osob. Další lidé směřovali do Jihoafrické republiky, Svazilska, Tanzanie a Zambie. V letech 1992–1996 se do Mozambiku vrátilo asi 1,7 milionu uprchlíků.

- **Somálsko**

Klanová válka přinutila k útěku ze země jednoho Somálce z deseti. 500 tisíc osob uprchlo do Keni, Etiopie a Jemenu. Při jednom z pokusů o útěk zemřela na moři

skupina 150 žen a dětí prchajících před boji a hladomorem. Vinou převaděčů se utopily, než dosáhly břehů Jemenu.

- **Etiopie**

Vnitřní spory a strašný hladomor v roce 1985 měly za následek odchod 700 tisíc etiopských uprchlíků do sousedního Súdánu. Válečný konflikt mezi Etiopií a Eritrejí (květen 1998) způsobil mohutné přesuny obyvatelstva přes hranice. Odešlo 190 tisíc Etiopanů, 120 tisíc Eritrejců a další lidé byli vyhnáni (sedm tisíc Etiopanů a čtyři tisíce Eritrejců). Později následovala „dobrovolná“ repatriace čili návrat uprchlíků do vlasti.

- **Eritrea**

Eritrea, od roku 1962 etiopská provincie, dosáhla v roce 1993 po třicetiletém boji své nezávislosti. Ovšem ještě pět let poté se 328 tisíc eritrejských uprchlíků nacházelo v Súdánu. Etiopsko-eritrejský konflikt v květnu 1998 vyvolal nové přesuny uprchlíků na obou stranách hranice. V útěku jim bylo bráněno palbou.

- **Sierra-Leone**

Kvůli občanské válce v Sierra-Leone muselo své domovy opustit 650 tisíc obyvatel. Dalších 360 tisíc osob uteklo do Guiney a Libérie. Po státním převratu (25. květen 1997) a během následných bojů proti vládnoucí juntě v zemi stále přetrvávalo obrovské nebezpečí a nejistota.

ASIE

- **Šrí Lanka**

Tamilové, menšinově zastoupené etnikum na Šrí Lance, požadovali vyhlášení nezávislého státu na severu této ostrovní země. Občanská válka zuřila přes 20 let. Obyvatelstvo na severu ostrova, převážně tamilského původu, prchalo před boji. 200 tisíc osob našlo útočiště v Indii a Evropě, asi jeden milion osob byl vnitřně vysídlen.

- **Kambodža**

V roce 1975 se v Kambodže chopili moci Rudí Khmerové. Jejich vládu o čtyři roky později ukončil až zásah vietnamské vlády a armády. Válka a násilí přiměly k útěku stovky tisíc osob. Přes 300 tisíc Kambodžanů žilo po dlouhá léta v uprchlických táborech v Thajsku nebo byli přijati v hostitelské zemi, 500 tisíc osob například ve Francii.

- **Vietnam**

V letech 1976–1992 našlo v cizině azyl 700 tisíc takzvaných „boat people“, 30 až 55 tisíc ve Francii. Většina z nich byla nucena opustit tábory v Hong Kongu, na Filipínách a v Malajsii.

- **Afghánistán**

V roce 1979 došlo k invazi sovětské armády do Afghánistánu. Následná deset let trvající válka způsobila exodus téměř tři milionů osob do Íránu a jednoho a půl milionu osob do Pákistánu. Více než jeden milion Afghánců se po nějaké době vrátil do vlasti. Ovšem počínaje rokem 1996 byla zaznamenána nová vlna afghánských běženců prchajících před vládnoucí skupinou Tálibán do Íránu, Pákistánu a Indie.

- **Střední východ**

Příkladem situace na Středním východě je Irák, kde byly, během dvanácti měsíců po irácké invazi do Kuvajtu v srpnu 1990, vnitřně vysídleny čtyři miliony osob. Porážky irácké armády ve válce v Zálivu v březnu 1991 využili Kurdové k povstání, které bylo Bagdádem násilně potlačeno. Jeden a čtvrt milionu Kurdů utekl do Íránu a Turecka. Ještě na konci 90. let bylo v sousedních státech (Írán, Saudská Arábie) 630 tisíc iráckých běženců.

EVROPA

- **Ázerbájdžán**

Spor mezi Ázerbájdžánem a Arménií o enklávu Náhorní Karabach přerostl v ozbrojený konflikt, který z domovů vyhnal stovky tisíc osob.

- **Kavkaz**

Mnoho obyvatel Kavkazu (zejména Rusové) opustilo ze strachu z války a kvůli panujícím pocitu ohrožení Gruzii, Arménií a Ázerbájdžán. Stojí za zmínku, že 300 tisíc ázerbájdžánských Arménů uprchlo do Arménie, zatímco 195 tisíc arménských Ázerbájdžánců (neboli Azerů) do Ázerbájdžánu.

- **Kosovo**

Na podzim roku 1998 bylo podle tehdejších údajů zcela zničeno více než 400 kosovských vesnic, čímž byla třetina území Kosova „očištěna“ od albánského obyvatelstva. Více než 350 tisíc osob muselo uprchnout. Desítky tisíc těchto lidí se skrývaly v přírodě, vystaveni mrazu, nemocem a hladu. Další uprchli do Černé Hory, Albánie, Makedonie a Bosny.

- **Bosna a Hercegovina, Chorvatsko**

Válka zde postihla a donutila k odchodu z domovů přibližně 3,7 milionu osob. Jen v Bosně byla humanitární pomoc poskytnuta 2,7 milionu z nich. 700 tisíc osob uteklo do Evropy, kde 350 tisíc našlo azyl v Německu. 500 tisíc osob bylo vysídleno do Chorvatska. Od konce války v roce 1995 se uprchlíci začali vracet.

KURDSKÁ OTÁZKA

Kurdský národ nemá svůj stát. V současnosti je počet Kurdů žijících v Iráku, Íránu, Turecku a Sýrii odhadován na více než 30 milionů. V těchto zemích tvoří menšinu a často bývají obětmi perzekuce. Proto se mnoho z nich snaží získat azyl v Evropě (Itálie, Německo).

PALESTINŠTÍ UPRCHLÍCI

Od roku 1948 poskytl Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě (UNRWA) pomoc třem milionům Palestinců, kteří byli vysídleni při vzniku státu Izrael (1948) a následně v důsledku Šestidenní války (1967) mezi Izraelem a koalici arabských států. Vysídlení se opakovaně týkalo tisíců Palestinců. Ti, kteří našli útočiště v Jordánsku, museli zemi opustit v letech 1970–1971.

Nucený odchod z hostitelské země postihl také palestinské uprchlíky v Libanonu (1982), Kuvajtu a dalších zemích Golfského zálivu (1990–1992) a Libyi (1995–1996). UNRWA definuje palestinského uprchlíka jako osobu, „jejíž adresou byla mezi červnem 1946 a květnem 1948 Palestina a která přišla o domov a o prostředky k živobytí v důsledku arabsko-izraelského konfliktu v roce 1948”.

PRÁVO AZYLU V DĚJINÁCH

Pojem právo azylu je ve Francii znám už více než 300 let.

Počátek moderní tradice azylu v Evropě je spojený s rokem 1685, kdy zrušení ediktu nantského králem Ludvíkem XIV. donutilo 250 tisíc protestantů k odchodu z Francie. První političtí uprchlíci se objevili během Velké francouzské revoluce v roce 1789 – byla to šlechta prchající před novým režimem.

Významný pohyb obyvatelstva způsobila první světová válka. Tehdy k vážnosti situace ještě přispěla ruská revoluce v roce 1917 a pád osmanské říše. Společnost národů, předchůdce Organizace spojených národů, po válce definovala uprchlíky jako skupiny osob, které by se v případě návratu domů mohly ocitnout v nebezpečí.

Po druhé světové válce se seznam uprchlíků rozrostl o Turky, Řeky, Armény, Španěly, Italy, německé a rakouské Židy. OSN v roce 1947 zřídila Mezinárodní organizaci pro uprchlíky (IRO), jejímž cílem bylo pomoci 21 milionům osob, které světový konflikt rozptýlil po celé Evropě.

ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO UPRCHLÍKY (UNHCR)

IRO byla v roce 1951 nahrazena Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, který měl působit 3 roky. Existuje však dodnes. Od svého vzniku UNHCR pomohl znovu se usadit desítkám milionů uprchlíků. V letech 1954 a 1981 získal Nobelovu cenu za mír.

S rokem 1951 je také spojen vznik Úmluvy o právním postavení uprchlíků, známé též jako Ženevská úmluva. Původně byla určena uprchlíkům před rokem 1951 – tedy těm, které z domovů vyhnala válka – a proto se v průběhu let muselo její znění přizpůsobovat neustále se měnícímu světu. Nový rozměr získala v druhé polovině 70. let v souvislosti s přílivem uprchlíků z jihovýchodní Asie a Latinské Ameriky. Studená válka mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem „vytvořila“ uprchlíky přicházející ze zemí východní Evropy a z komunistických režimů jihovýchodní Asie, kteří byli zcela přirozeně přijati západními státy.

Na přelomu 80. a 90. let se předpokládalo, že s koncem studené války nastane snižování počtu uprchlíků, ale objevily se další konflikty (Burundi, Kolumbie, Rwanda, Libérie, Čechensko, bývalá Jugoslávie), které vedly k novým exodům. Dnes musí UNHCR čelit větším výzvám než kdy dříve.

JAKÁ JE JEHO ÚLOHA?

Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky dohlíží na mezinárodní ochranu uprchlíků a na to, aby žádný z nich nebyl proti své vůli navrácen do země, kde pro něj existují důvody k obavám z pronásledování.

Při plnění své mise UNHCR spolupracuje s mnoha nevládními organizacemi. Ty v uprchlických táborech zajišťují rozdělování jídla, oblečení, stanů a starají se o nemocné a děti. Například ve Francii kromě jiného pomáhají žadatelům o azyl s vyřizováním administrativních záležitostí a hledáním bydlení. Jejich předností je schopnost rychle zakročit přímo tam, kde exodus vzniká, a také znalost poměrů v jednotlivých zemích. UNHCR je nicméně mezivládní organizací, jejíž činnost podléhá autoritě daného státu. Její působení je závislé na jeho dobré vůli a může

jim být omezováno. V čele UNHCR stojí Vysoký komisař, který je volen Valným shromážděním OSN na návrh generálního tajemníka. Od roku 2005 funkci zastává António Guterres.

Úřad Vysokého komisaře pro uprchlíky zaměstnává více než sedm tisíc osob, z nichž převážná většina působí v terénu. Jeho činnost se velmi proměnila. V době svého vzniku se například nezabýval otázkou návratu uprchlíků do jejich vlasti, která se v současnosti stává jednou z nejvýznamnějších.

NANSEN – OCHRÁNCE UPRCHLÍKŮ

Nor Fridtjof Nansen (1861–1930) je zakladatelem mezinárodního systému ochrany uprchlíků. V letech 1920–1923 se ve Společnosti národů zabýval rozsáhlými humanitárními operacemi té doby, jakými byly například repatriace válečných zajatců či pomoc obyvatelům v Sovětském svazu zasaženým hladomorem. V roce 1921 byl jmenován vrchním komisařem pro uprchlictví. O rok později nechal vytvořit tzv. Nansenův pas pro uprchlíky, který umožnil tisícům osob návrat domů nebo začátek života v nové zemi. V témže roce obdržel Nansen Nobelovu cenu za mír.

OCHRANA UPRCHLÍKŮ

Miliony uprchlíků žijí v uprchlických táborech. Čekají, až jim bohaté státy otevřou své pomyslné dveře. Mají právo na ochranu mezinárodního společenství.

Problémy uprchlíků by nejlépe vyřešil takový přístup, který by dokázal zabránit dalším exodům. O světové politice založené na preventivním přístupu, která by volila mírová řešení konfliktů a dbala na dodržování lidských práv vládami jednotlivých států, zatím můžeme jen snít. Podporovala by ekonomický rozvoj nejchudších oblastí, stabilní a demokratické politické systémy, ale i spravedlivé a nezávislé soudnictví. V neposlední řadě by prosazovala toleranci a respekt k

menšinám. Dosažení takového stavu je ještě daleko. Nicméně prozatím se o ochranu uprchlíků starají Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky a neziskové organizace.

REPATRIACE

Poskytnutí dočasné ochrany v uprchlickém táboře nebo dočasného azylu a následná dobrovolná repatriace neboli návrat do vlasti – takový je v současnosti nejčastější postup mezinárodních institucí. Během 80. a 90. let bylo do své vlasti více či méně dobrovolně repatriováno 30 milionů běženců. V roce 2014 jich bylo 126 tisíc, což je nejméně od roku 1983.

Do své vlasti se od roku 1990 do konce 90. let mohlo vrátit asi deset milionů uprchlíků. Byli to především Kambodžané, Afghánci (mnoho z nich opět odešlo s nástupem Tálibánu), Somálci, Rwandané.

Návrat do země pro uprchlíky není vždy lehký. Často přicházejí do trosk měst a země s narušenou ekonomikou. Někde navíc ještě není zažehnáno nebezpečí výbuchu náslapných min. Nesnadné může být i přijetí ze strany těch, kteří v zemi zůstali, zvláště pokud toho hodně protrpěli.

Bývají ale i šťastné návraty, kdy se repatriovaní znovu shledají s rodinou, vrátí se do svých domovů a ke své práci.

UPRCHLICKÉ TÁBORY

Uprchlíci mohou v táborech strávit měsíce, dokonce i roky. Většina z nich se nachází na hranicích se sousedním státem. Jsou přelidněné a životní podmínky v nich jsou problematické.

Uprchlíci v táborech zůstávají, dokud v jejich zemi není alespoň zdánlivě nastolen mír. Čekají na repatriaci. Toto čekání má zásadní vliv na jejich chování. Příznačná je pro něj nečinnost a zejména znuděnost, které často vedou ke kriminálnímu a k násilnému jednání (rasová diskriminace, sexuální násilí, útlak ze strany

nejsilnějších). Přesto bývá vyvíjena snaha v oblasti vzdělávání a organizování aktivit, zejména pro děti.

I přes obezřetný přístup vedení jsou některé tábory pravidelně vystavovány útokům ozbrojených sil pod záminkou, že ukrývají hnutí rebelů. To byl případ tábora Kassinga v Angole stejně jako táborů Sabra a Šatila v Libanonu v roce 1982. Z pozdějších let lze zmínit rwandské vojáky z kmene Tutsiů, kteří brutálně vtrhli do jednoho z uprchlických táborů pod záminkou, že v něm probíhá výcvik hutuských povstalců.

Z příchodu nových lidí, kteří využívají humanitární pomoc, nemají místní vždy radost, protože i oni sami se potýkají s obtížnými životními podmínkami.

TÁBOR MEZI SOMÁLSKEM A ETIOPIÍ

„Do tábora Liboi na hranicích mezi Somálskem a Etiopií v létě 1995 denně přichází téměř 700 nových uprchlíků. Především ženy, děti a staří lidé. Pracovníci UNHCR rozdávají potravinové lístky. Vyhledávají nemocné, aby jim poskytli okamžitou lékařskou pomoc.

Většinu příchozích tvoří somálští zemědělci z kmene Bantu. Přišli o všechno. Utekli před suchem a lupiči, kteří řádí ve 400 kilometrů vzdálené oblasti Kismayo.

Nemocní jsou posláni do nemocnice v Liboi. Ostatní jsou převezeni o 90 kilometrů dále do tábora v Ifo, kde už jsou shromážděny více než čtyři tisíce uprchlíků ze Somálska. Lékaři z mezinárodní neziskové organizace se ujímají péče o děti: očkují je proti spalničkám, dávají jim vypít hrnek mléka a podávají jim vitamin A. O dospělé pečují další nezisková organizace: poskytuje jim stany, pokrývky, nádoby na vodu a jídlo.“

PŘIJÍMÁNÍ UPRCHLÍKŮ

Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 v článku 14 upřesňuje, že „každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azyl“.

Státy, které podepsaly Ženevskou úmluvu, musí respektovat princip zákazu vyhoštění a navracení („non-refoulement“). Podle článku 33 „žádný smluvní stát nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice zemí, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení“. Nicméně teorie někdy bývá daleko od praxe.

Země nejotevřenější vůči uprchlíkům nepatří mezi ty nejbohatší. Státy sousedící se zemí, kde probíhá exodus, mnohdy už samy přelidněné a chudé, umožňují vstup celým skupinám obyvatel, zatímco přijímání uprchlíků do takzvané bohatých států probíhá případ po případu. Západoevropské státy navracejí mnoho žadatelů o azyl zpět do rozvojových zemí. Tato přísná omezující politika nemá v době ekonomické krize šanci na změnu. V Německu byly v roce 1992 zaznamenány více než čtyři tisíce rasově motivovaných útoků proti Turkům, při nichž 17 osob zemřelo. Odpovědí vlády bylo další zpřísnění azylové politiky. Německo se přesto stále řadí mezi země přijímající nejvíce žadatelů o azyl.

ŽADATELÉ O AZYL V EVROPĚ

V roce 1997 patřily mezi státy s největším počtem obdržенých žádostí o azyl Německo (100 tisíc), Nizozemí (34 tisíce), Velká Británie (32 tisíce) a Francie (20 tisíc). V roce 2014 zůstávalo na prvním místě Německo s 200 tisíci žádostmi, následováno Švédskem (81 tisíc), Itálií (65 tisíc) a Francií (64 tisíce).

CESTA ŽADATELE O AZYL VE FRANCII

Člověka, který se pokusí vstoupit na francouzské území, aby získal status uprchlíka, čeká cesta plná obtíží, mnohdy až boj. Administrativní překážky mohou v konečném důsledku vést až k vrácení uprchlíka, což znamená opětovný exodus.

Zatímco na konci 90. let se počet nově příchozích žadatelů o azyl pohyboval měsíčně v řádech stovek (100 až 200 osob), dnes jsou jich tisíce. Osoba snažící se o získání azylu ve Francii svou žádost předloží při příjezdu na hranice země. Policie žádost zaregistruje a žadatel o azyl je zadržen v čekací zóně příslušného přístavu nebo letiště. Převážná většina žádostí je podána na největším pařížském letišti Roissy.

Poznámka překladatele: Čtenář by měl mít na vědomí, že uvedená kapitola odráží situaci na konci 90. let, a proto nemůže být považována za zcela věrohodný zdroj aktuálních informací. Klade si pouze za cíl obecněji nastínit způsob přijímání uprchlíků ve Francii.

PŘÍJEZD DO FRANCIE

K rozhodnutí o zřejmé nepodloženosti určité žádosti může dojít až po konzultaci orgánů ministerstva vnitra a ministerstva zahraničních věcí. Přibližně více než polovina žádostí je přijata.

Je-li cizinci odepřen vstup na území Francie, musí zemi okamžitě opustit. V opačném případě obdrží formulář umožňující podání oficiální žádosti o získání statusu uprchlíka. Postup je podobný, i pokud se cizinec, již přítomný na francouzském území, dostaví na policejní komisařství nebo prefekturu. V tomto případě je velice pravděpodobné, že do země vstoupil již před delší dobou, obvykle pozemní cestou a často nelegálním způsobem. V zásadě platí, že úřady musí brát v úvahu a zvažovat každou žádost.

CO PŘINESL ZÁKON Z ROKU 1998?

Zákon vydaný v roce 1998 znamenal vytvoření nových možností pro udělení azylu. Ty nebyly v počátcích platnosti zákona dostatečně známé, a proto mohlo docházet i k jejich nedodržování. Nově byl vytvořen...

- „Ústavní azyl“, který měl chránit bojovníky za svobodu (tedy představitele politických stran nebo organizací na ochranu lidských práv, odboráře, novináře a další).
- „Územní azyl“ udělovaný cizincům, jimž ve vlasti hrozilo „ponižující nebo nelidské zacházení“.

EVROPSKÉ DOHODY

Již po mnoho let se činnost Evropské unie a schengenské pracovní skupiny zaměřuje na vytvoření prostoru volného pohybu. O právo na azyl může být zažádáno pouze v jedné ze zemí Evropské unie a bez možnosti jejího výběru. Pokud je udělení statusu uprchlíka žadateli zamítnuto, nemůže už se o něj ucházet v jiné zemi Evropské unie. Cílem Evropské unie bylo postupné zrušení kontrol na hranicích členských států. Zároveň docházelo a stále dochází k posilování ochrany vnějších hranic, což žadatelům o azyl výrazně ztěžuje přístup na společné území Evropské unie.

ŽÁDOST O UDĚLENÍ STATUSU UPRCHLÍKA

Poté, co prefektura zaeviduje danou žádost o azyl, obrátí se žadatel na Francouzský úřad pro ochranu uprchlíků a osob bez státní příslušnosti (OFPRA), jenž je oficiálním orgánem ministerstva zahraničních věcí. Ten žadateli o azyl vydá potvrzení, které jej opravňuje k pobytu na území země do doby, než dojde k přezkoumání jeho složky. Pouze malá část žadatelů je přijata do jednoho z ubytovacích středisek. Ostatním je vyplácen dočasný čekací příspěvek. Ovšem žadatel o azyl nemá právo pracovat.

ROZHODNUTÍ ÚŘADU OFPRA

Žadatel písemně vysvětluje, proč se obává návratu do své vlasti. Pokud OFPRA shledá žádost jako „zjevně nepodloženou“, urychlí řízení a obvykle rozhodne v neprospěch žadatele.

Se zbývajícími cizinci je veden osobní rozhovor. Jsou dotazováni na různé události z jejich života a nebezpečí a hrozby, na které se odvolávají. Je tedy v jejich zájmu předložit dokumenty dosvědčující útlak, jehož oběťmi se stali. Zda bude jejich žádosti vyhověno nebo ne, ve skutečnosti závisí na úpravě a obsahu jejich složky a předložených argumentech.

Ve většině případů je rozhodnutí vydané úřadem OFPRA odmítavé. Žadatel má poté jeden měsíc, během něhož se může obrátit na odvolací komisi. V tomto případě může sehrát významnou roli pomoc advokáta či humanitární asociace. Pokud komise potvrdí odmítavé rozhodnutí, cizinec je vyzván k opuštění území Francie ve lhůtě jednoho měsíce.

V případě, že OFPRA nebo odvolací komise rozhodne o přiznání uprchlického statusu, žadatel získá obnovitelnou pobytovou kartu na tři roky. Ta mu umožňuje žít a pracovat ve Francii.

ŽÁDOSTI O AZYL VE FRANCII V 90. LETECH

Poprvé od roku 1989 se počet žadatelů o azyl zvýšil v roce 1997 a to na 21 416 osob (oproti 17 405 osobám v roce předešlém). Většina žádostí pocházela od státních příslušníků Rumunska, Turecka, Číny, Šrí Lanky, Zairu a Alžírsko. Ještě ten rok bylo vydáno 24 167 rozhodnutí, z nichž 4112 bylo pozitivních, což činilo 17 % ze všech zkoumaných žádostí (v předešlém roce jich bylo 20 %).

Žádosti ze strany některých státních příslušníků byly soustavně odmítány (Rumunsko, Čína), zatímco 78 % žádostí podaných Rwandany a 72 % žádostí Afgánců bylo přijato.

V roce 1997 žilo ve Francii 121 tisíc uprchlíků.

SVĚDECTVÍ: VÝJIMEČNÝ DEN U ODVOLACÍ KOMISE

V obvykle prázdných kancelářích odvolací komise v městě Fontenay-sous-Bois poblíž Paříže je 27. ledna 1995 neobvykle živo. Jsou tu advokáti, lidskoprávní aktivisté a novináři. Schůzka se týká odvolání, které podali dva žadatelé o azyl z Alžírsko. Uprchli před nebezpečím, které pro ně představovala teroristická organizace Ozbrojená islámská skupina (GIA). Cítili, že je jejich země už nedokáže ochránit. Abdelwahab Allali je úředníkem, Dalila Meziane advokátkou. O několik týdnů dříve úřad OFPRA zamítl jejich žádost následovně: „Pronásledování nebylo úřady ani tolerováno, ani záměrně podporováno.“ Jedná se zde o jeden z možných výkladů Ženevské konvence. Podle francouzských úřadů může být tedy status uprchlíka udělen tomu, kdo byl vystaven pronásledování ze strany státu, ale ne tomu, kdo se stal obětí hnutí rebelů. Osud obou alžírských vyhnanců závisí na tom, jaké obhajoby jejich advokáti přednesou. Rozsudek přichází o měsíc později. Komise oběma žadatelům uděluje status uprchlíka s tímto odůvodněním: „Jednání islamistů bylo státními orgány záměrně tolerováno.“

Ovšem komise své rozhodnutí sepsala velice pečlivě tak, aby jej další Alžírčané nemohli použít pro svou obhajobu. V roce 1996 získalo statut uprchlíka pouze 49 z celkových 1080 alžírských žadatelů. Neúspěšnost podaných žádostí tak přesáhla 95 %. V roce 1997 klesla na 91 %. Několik z těchto žadatelů bylo uznáno uprchlíky díky prokázání skutečnosti, že alžírská vláda nevyslyšela jejich žádost o ochranu.

Francouzský úřad pro ochranu uprchlíků a osob bez státní příslušnosti obhajoval svůj postoj slovy: „Žadatelé musí prokázat osobní ohrožení. Ve více než polovině předložených složek alžírští žadatelé pouze poukazují na všeobecně panující pocit nebezpečí, což není dostačující.“

CO SE STALO V BÝVALÉ JUGOSLÁVII?

Jugoslávie byla v letech 1946–1991 federací složenou z osmi územních celků. Tvořilo ji šest republik (Srbsko, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Makedonie, Slovinsko a Černá hora) a dvě autonomní oblasti (Vojvodina a Kosovo). Občané vyjadřovali příslušnost k různým „národům“ či „národnostem“ (Slovinci, Chorvaté, Muslimové z Bosny neboli Bosňáci, Srbové, Černohorci, Makedonci, Albánci). O zmírňování mezietnických konfliktů se během své vlády snažil již maršál Tito.

V 60. letech 20. století došlo v Jugoslávii k uvolnění poměrů, možnost vládnout a rozhodovat byla přesunuta i na nižší správní jednotky. To každému z osmi územních celků přineslo širokou politickou a ekonomickou nezávislost. Ovšem Srbové se coby nejpočetnější a nejvlivnější národ zasazovali o to, aby byl stát i nadále řízen z jednoho centra, což u ostatních národnostních skupin vyvolávalo obavy o jejich další osud. Na popud prezidenta Tita v roce 1974 vznikla nová ústava posilující samosprávný a federativní charakter státu. Autonomní oblasti Kosovo a Vojvodina získaly téměř stejné právní postavení jako republiky. Po Titově smrti (4. května 1980) v čele státu stanulo osmičlenné předsednictvo složené ze zástupců všech územních celků, kteří se ve vedení pravidelně střídali.

PODNĚCOVÁNÍ K NENÁVISTI

Od 80. let se ekonomická situace komunistických režimů začala zhoršovat. Jugoslávie, do té doby poměrně prosperující stát, se stala jednou z nejzadluženějších zemí s vysokou mírou inflace a nezaměstnanosti. Z toho vyplývající nespokojenost znovu rozpoutala soupeření mezi „národy“. V roce 1986 Srbská akademie věd vydala prohlášení požadující návrat k centralismu a odsuzující výhrůžky a útlak, jehož oběťmi se stali Srbové v oblastech, kde tvořili menšinu (zejména v Kosovu s 90% albánskou populací).

Slobodan Milošević, předseda Svazu komunistů Srbska, obratně využíval srbských nacionalistických nálad. V letech 1987–1989 nechával svolávat masová shromáždění, která oslavovala národní sebeuvědomění a podněcovala nenávist

vůči společnému nepříteli (muslimskému a chorvatskému). Pocit jednoty srbského národa, podporovaný pravoslavnou církví, se šířil na všechna území, kde žili Srbové. Hlasy volající po vytvoření „velkého Srbska“ se znovu ozvaly. Autonomie obou oblastí byla zrušena. Stávky a demonstrace byly policejně potlačeny. V září 1990 vyhlásila Krajina, chorvatská oblast se silnou srbskou populací s centrem v městě Knin, svou nezávislost a stala se takzvanou srbskou autonomní oblastí. Tato vzpoura rozpoutala vlnu násilností.

ROZPAD FEDERACE

Zrušení autonomie Kosova byl první krok k rozpadu federace. Ostatní republiky se totiž obávaly důsledků, které by přineslo jejich setrvání v jednom státě se Srbskem. Když měl v květnu 1991 převzít předsednictví chorvatský zástupce, zvedla se vlna nevole ze strany Srbů s podporou Černohorců. Systém byl zablokovaný. To byl skutečný konec Jugoslávie.

VÁLKA VE SLOVINSKU A V CHORVATSKU

V červnu 1991 vyhlásilo Slovinsko a Chorvatsko nezávislost, která byla mezinárodně uznána v lednu následujícího roku. Následoval zásah Jugoslávské lidové armády. Tato ozbrojená složka, mající za úkol chránit federální uspořádání Jugoslávie vůči jakémukoliv separatismu, byla z 60 % tvořena srbskými důstojníky – věrnými spojenci Slobodana Miloševiče. Válka ve Slovinsku trvala pouze několik dní, protože zde nebyla žádná srbská menšina.

Naproti tomu válka v Chorvatsku trvala šest měsíců a její průběh byl strašný. Za zmínku stojí především město Vukovar se 400 tisíci obyvateli, kde se bojovalo o každý dům, než se zcela zničené město vzdalo. Chorvatské město Dubrovnik na dalmatském pobřeží bylo vystaveno těžkému bombardování.

VÁLKA V BOSNĚ

Nezávislost Bosny, vyhlášená 3. března 1992, byla mezinárodně uznána v dubnu téhož roku. Srbské síly začaly záhy obléhat hlavní město Bosny Sarajevo. Na konci téhož roku Srbové okupovali 70 % země. Válka trvala až do konce roku

1995. V obklíčeném Sarajevu každý den stříleli do náhodně vybraných civilistů „snajpři“ neboli odstřelovači.

V roce 1993 proběhly zuřivé boje mezi Muslimy a chorvatským etnikem v oblasti kolem města Mostar.

V březnu 1994 byla mezi Chorvatskem a Bosnou uzavřena dohoda o vytvoření Chorvatsko-muslimské federace Bosny. Bosenští Srbové se od dubna 1992 nacházeli pod správou Republiky srbské.

11. července 1995 padlo město Srebrenica, do té doby považované za takzvanou bezpečnou zónu OSN, do rukou Srbů. Během čtyři dny trvajících krveprolití v něm bylo chladnokrevně zavražděno osm tisíc osob (ženy, děti a prakticky všichni muži). Na masakr dohlížel generál Ratko Mladič, velitel bosenskosrbské armády Republiky srbské. Jeho stejně jako Radovana Karadžiče, politického vůdce obviněného z řízení celé akce, se podařilo vydat Mezinárodnímu trestnímu tribunálu, aby se zde zpovídali z genocidy.

V srpnu 1995 spustilo NATO operaci Rozhodná síla a začaly mohutné nálety.

12. října nastalo všeobecné příměří a 14. prosince byla v Paříži podepsána Daytonská dohoda, nesoucí jméno podle amerického města, kde v listopadu vznikla. Tím byly ukončeny nepřátelské vojenské akce. Celistvost Bosny a Hercegoviny byla sice zachována, ale v jejím rámci vznikly dva politické celky s přibližně stejnou rozlohou: Federace Bosny a Hercegoviny a Republika srbská. Toto rozdělení na dvě etnický odlišné jednotky Bosňáci přijali až pod tlakem západu. Dohoda uprchlíkům a vnitřně vysídleným osobám garantovala právo na svobodný návrat do jejich domovů. Otázka Kosova byla v dokumentu zcela opomenuta.

ETNICKÁ ČISTKA

Tato válka, někdy také označovaná za válku proti civilistům, měla za hlavní cíl „očistění“ daných území od „nežádoucího“ obyvatelstva. Mešity a muslimské vesnice byly rovnány se zemí. Muslimští a chorvatští muži byli vězněni v

internacních táborech. Mučení a vraždy byly na denním pořádku. Ženy byly znásilňovány, civilisté podřezáváni nebo upalováni zaživa ve svých domovech. Stovky tisíc uprchlíků mířily do Chorvatska nebo na ještě neokupovaná bosenská území. To byl požadovaný výsledek. I Chorvaté a Muslimové mají na svědomí krutosti, ovšem v nesrovnatelně menší míře.

KOSOVO

Říká se, že válka v Kosovu začala a v Kosovu skončila.

Již ve 30. letech 20. století mnoho srbských intelektuálů a úředníků požadovalo hromadný odchod Albánců z Kosova. Většina Kosovarů (kosovských Albánců) po zrušení autonomie v roce 1989 odmítala uznat vládu Srbska a budovala si své „paralelní“ společenské uspořádání s vlastními politickými organizacemi, institucemi a školami. Zatímco srbské pořádkové síly stupňovaly útlak a jiné formy porušování lidských práv, kosovští představitelé v čele s prezidentem Ibrahimem Rugovem uplatňovali politiku nenásilného odporu. Ovšem frustrace z nikdy nesplněných slibů srbské vlády a neměnnost situace vedla skupinu kosovských Albánců k založení ozbrojené Kosovské osvobozené armády (UÇK), která o sobě poprvé dala vědět atentáty proti policistům v roce 1996.

Srbské policejní a vojenské složky proti ní od konce února do začátku března vedly operace v údolí Drenica v centru Kosova. Oběťmi nepřijatelného násilí, poprav bez soudu, „zmizení“, masakrů a ničení vesnic se opět stali především civilisté.

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁL PRO BÝVALOU JUGOSLÁVII

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii byl založen na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN v únoru 1993. Sídlí v nizozemském Haagu. Je pověřen souzením válečných zločinů. Jeho pravomoci se vztahují i na Kosovo.

CO SE STALO NA ŠRÍ LANCE?

Na severu ostrova Šrí Lanka v roce 1983 vypukl konflikt mezi tamilskými povstalci a vládními vojsky s převahou Sinhálců. Válka trvala 26 let a vyžádala si na 100 tisíc obětí. Po vítězství političky Čandriky Kumáratungové v prezidentských volbách se v roce 1994 otevřela cesta k mírovým jednáním, která ovšem skončila neúspěchem. V dubnu 1995 byly boje po dvoutýdenním příměří znovu obnoveny. V prosinci téhož roku vládní armáda dobila město Jaffna, baštu tamilských povstalců, kteří v odpovědi na to zesílili teroristickou činnost ve zbytku země.

Šrí Lanka (dříve Cejlon) je ostrov s 20 miliony obyvatel sousedící s jižním cípem Indie. Do roku 1948 byl součástí britského koloniálního impéria. Sinhálci, kteří vyznávají buddhismus, tvoří 75 % populace a zastávají v zemi řídicí funkce. Hinduističtí Tamilové vedli na severu země, zejména v oblasti poloostrova Jaffna, guerillovou válku s cílem vytvoření nezávislého tamilského státu.

Tamilští separatističtí povstalci se organizovali do více skupin. Nejvýznamnější z nich byla organizace Tygři osvobození tamilského Ílamu (LTTE). Pojem „Ílam“ by se dal přeložit ve smyslu „vlast“.

V roce 1987 požádala šrilanská vláda o pomoc s potlačením LTTE Indii. Bezvýsledně. Více než 100 tisíc obyvatel Šrí Lanky, a to zejména Tamilů, uprchlo do Indie. Ostatní odešli do Německa, Velké Británie a Francie, aby se zachránili před válkou, represemi ze strany sinhálské armády a násilím LTTE.

ŠRÍ LANKA

20 milionů obyvatel

65 610 km²

Hlavní město: Colombo

CO SE STALO V BANGLADÉŠI?

Tato oblast světa bývá sužována záplavami z rozvodněných veletoků Ganga a Brahmaputra a pravidelně ji devastují silné tajfuny. Bangladéš je přelidněná (154 miliony obyvatel s hustotou zalidnění 1048 osob na km²) a velmi chudá země. Výrazná většina obyvatelstva je muslimského vyznání.

Bangladéš se po občanské válce v roce 1971 oddělila od Východního Pákistánu. V zemi byl nastolen občanský a demokratický režim v čele s premiérem Mudžíburem Rahmánem. Poté, co byl Rahmán v roce 1975 zavražděn, se u vlády střídaly vojenské režimy. Avšak skutečnou moc v rukou drželi pozemkoví a průmysloví vlastníci.

Od roku 1982 v zemi vládl generál Eršád, v roce 1990 podal demisi. Následující rok se vlády ujala Chálida Zija, vdova po bývalém vládnoucím generálovi. Její strana byla v červnových volbách v roce 1996 poražena Hnutím Awami, které vedla Hasína Vazíd, jejímž otcem byl zakladatel státu Mudžibur Rahmán.

Z jihovýchodu země do Indie uprchli příslušníci etnika Chakma, vyznávajícího buddhismus. Utekli kvůli útlaku centrální vlády v Dháce a vyvlastňování jejich půdy bangladéšskými osadníky. Mezi další uprchlíky z Bangladéše patřili odpůrci režimu.

BANGLADÉŠ

154 miliony obyvatel

143 998 km²

Hlavní město: Dháka

CO SE STALO NA HAITI?

Ve státě Haiti se od roku 1804, kdy získal nezávislost, střídají státní převraty se vzpourami. V roce 1957 byla v zemi zavedena diktatura, v jejímž čele stanul François Duvalier, přezdívaný Papa Doc. Nastolený pořádek v zemi udržovaly pomocí teroru ozbrojené milice, pro něž se vžil název Tonton Macoutes.

Po diktátorově smrti v roce 1971 se funkce ujal jeho syn Jean-Claude, zvaný Baby Doc. Po vzpourách v roce 1986 byl nucen opustit zpustošenou zemi.

V roce 1990 byl prezidentem zvolen Jean-Bertrand Aristide, kněz zastávající pokrokové myšlenky. Příslušníci armády jej nepřijali. V září 1991 byl generálem Cedrasem zbaven funkce. Znovu se objevilo zatýkání a mučení. OSN vyvíjela tlak na to, aby vojenská moc zastavila porušování lidských práv, které bylo v zemi na denním pořádku. V roce 1994 došlo z iniciativy Spojených států k zásahu mezinárodní armády s cílem znovudosazení Aristida. Generál Cedras nakonec ustoupil a Aristidovi byl umožněn návrat do vlasti. V prezidentském křesle ho v únoru 1996 vystřídal René Préval. Vzhledem ke katastrofálnímu stavu ekonomiky a politické nejistotě zůstává Haiti jednou z nejchudších a nejméně stabilních zemí světa. Ještě na konci 90. let se po zemi pohybovali bývalí příslušníci ozbrojených milic, nostalgicky toužící po návratu starých pořádků.

Během vojenského režimu generála Cedrase se téměř 400 tisíc Hait'anů pokusilo uprchnout do USA. Většinou byli na moři zadrženi. Někteří obyvatelé, a to zvláště odpůrci režimu, se vydali hledat štěstí do Francie.

HAITI

10,1 mil. obyvatel.: 95 % černochů, 5 % mulatů (míšenci)

Spolu s Dominikánskou republikou se rozkládá na ostrově v Karibském moři a zabírá 27 750 km² jeho povrchu.

Hlavní město: Port-au-Prince

CO SE STALO V DEMOKRATICKÉ REPUBLICE KONGO?

Belgické Kongo se v roce 1960 přeměnilo na Demokratickou republiku Kongo a tím získalo nezávislost. Následovala řada občanských válek. O odtržení se pokusila provincie Katanga. Byl zavražděn Patrice Lumumba, politický vůdce a bojovník proti koloniálnímu zřízení. V roce 1965 se za podpory USA chopil moci plukovník Mobutu. V roce 1970 byl zvolen prezidentem a o rok později byla země přejmenována na Zair. Následky Mobutova diktátorského režimu, který ze strategických a ekonomických důvodů podporovaly Spojené státy, Belgie a Francie, byly katastrofální. Země po letech jeho vlády zůstala zruinovaná, zasažená obrovskou inflací a bídou. Ohromný majetek maršála Mobutu pocházel z velké části z veřejných financí. Odpůrci Mobutova režimu uprchli do Republiky Kongo, Tanzanie, Belgie (10 tisíc osob) a Francie (asi 25 tisíc osob).

VÁLKA ZNOVU A JINAK

V květnu 1997 dosáhl Laurent-Désiré Kabila za podpory Banyamulengů, Rwandánů a Ugandánů svržení diktátora a získání moci. Země byla přejmenována. Došlo k zavedení nové diktatury. V létě 1998 vyústil obrat ve vztazích dřívějších politických spojenců v nový vojenský konflikt, v němž se proti sobě postavili Banyamulengové (Tutsiové žijící na území Demokratické republiky Kongo), podporováni Rwandou a Ugandou, a ozbrojené síly prezidenta Kabily s podporou Angoly a Zimbabwe.

Tyto opakované konflikty zásadním způsobem postihují obyvatelstvo, vedou k popravám, vlnám uprchlíků a vnitřně vysídlených osob a ohrožují politickou stabilitu této části Afriky.

DEMOKRATICKÁ REPUBLIKA KONGO

65,7 milionů obyvatel

2,3 km²

Hlavní město: Kinshasa

ČINNOST ORGANIZACE AMNESTY INTERNATIONAL NA OCHRANU UPRCHLÍKŮ

Organizace Amnesty International...

- informuje vlády, jednotlivce i příslušné instituce o porušování lidských práv v jednotlivých zemích a rizicích, která hrozí v případě nuceného návratu do nich.
- řeší každý případ jednotlivě, zatímco vlády usilují o návrat osob do země původu. Zasazuje se o to, aby byl všem uprchlíkům zajištěn přístup ke spravedlivému a k vyhovujícímu azylovému řízení a snaží se předcházet jejich případnému věznění, mučení nebo popravám po návratu do vlasti.
- přesvědčuje vlády, aby kontrolní imigrační opatření (jako vízová povinnost nebo postihy pro společnosti podílející se na přepravě běženců) nebránila uprchlíkům v podání žádosti o azyl.
- informuje veřejnost. Využívá k tomu rozborů textů (zákony, návrhy zákonů, oběžníky), posuzuje opatření a praxi, obrací se s výtkami nebo doporučeními na vlády, ministerstva, ostatní příslušné instituce, ale i na zástupce volené do parlamentu. Amnesty International má také možnost působit na úrovni veřejného mínění a to například tak, že tisku a příslušným organizacím poskytuje zajímavé materiály.

A CO MOHU UDĚLAT JÁ?

- Předávat tuto knihu a její obsah dál.
- Pozorně sledovat dění ve světě, kde dochází a bezpochyby bude bohužel i nadále docházet k porušování lidských práv, a tím i k novým vlnám uprchlíků, kteří potřebují pomoc.
- Prohlubovat svoje znalosti, uspořádat setkání týkající se tohoto tématu.

- Mluvit s lidmi ze svého okolí, kteří byli uprchlíky a chtěli by se o svou zkušenost podělit (ale pozor, ne všichni jsou v tomto ohledu sdílní).
- Písemně sdělovat svoje názory a náměty veřejným institucím a členům parlamentu.

KDE A JAK?

Třeba zapojením se do klubu na podporu lidských práv, v jehož rámci je možné vyvíjet různé činnosti. Můžete také navázat styk s oddělením Amnesty International na ochranu uprchlíků nebo jakoukoliv jinou organizací zabývající se uprchlictvím a porušováním lidských práv v zemích, odkud lidé utíkají.

Komentář k překladu

Metody práce

V první části tohoto komentáře uvedeme rozbor výchozího textu založený na modelu překladatelské analýzy podle Christiane Nordové². Rozebereme jednotlivé vnětextové a vnitrotextové faktory originálu.

V následující kapitole představíme problémy při překladu na rovině lexikální, morfologicko-syntaktické a textové a na rovině neverbálních prvků. Budeme postupovat od obecných problémů, jimiž se text pro překladatele vyznačuje, až po dílčí obtíže. Doplníme je o námi zvolené způsoby řešení. Dále budou na základě členění Evy Janovcové³ citovány příklady překladatelských postupů, jichž bylo užito. V závěrečné části představíme překladatelské posuny, které jsme v našem překladu identifikovali, a přitom se budeme opírat zejména o teoretické poznatky Jiřího Levého a Antona Popoviče.

1. Analýza textu originálu

1.1. Stylistické zařazení textu

Text je možné definovat jako populárně naučný. Daná problematika je vyložena poutavě a srozumitelně tak, aby jí porozuměl i nezasvěcený čtenář. Rovněž vykazuje některé z rysů náležejících odbornému stylu (jehož je populárně naučný styl podtypem), jak jsou uvedeny v publikaci *Čeština pro překladatele*⁴: užití slohových postupů jako výklad, popis i vyprávění, ohled na čtenáře (inkluzivní plurál, zdání dialogičnosti), intertextovost, horizontální i vertikální členění textu (hlavní výkladový text a doprovodné texty). Z hlediska

2 NORD, Christiane. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi, 2005. ISBN 90-420-1808-9.

3 TIONOVÁ, Alena a kol. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-22619-1.

4 HOUŽKOVÍČKOVÁ, Milena a Jana HOFFMANNOVÁ. *Čeština pro překladatele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012. s. 151.

Jakobsonových jazykových funkcí je v textu možno nalézt funkci referenční, fatická a expresivní. Převážně se nicméně uplatňuje funkce referenční, cílem textu je tedy primárně informovat. V menší míře se objevuje funkce konativní, například formou řečnických otázek, čímž se autor obrací ke čtenáři. Expresivní funkci pozorujeme ve využití vykřičníků, uvozovek vyjadřujících ironii nebo výrazů s expresivním nádechem.

1.2. Vnětextové faktory

1.2.1. Autor

Autorem publikace je francouzský novinář a spisovatel Gérard Dhôtel (1955–2015), který se ve své literární činnosti zaměřoval především na mladého čtenáře. Dlouhá léta působil jako šéfredaktor magazínu pro děti a mládež *L'Hebdo des juniors*, později známém jako *Le Monde des ados*. Jeho dílo čítá na 30 publikací, v nichž se věnoval aktuálním tématům týkajícím se lidskoprávních otázek (moderní formy otroctví a vykořisťování, práva dětí apod.), kapitolám z francouzských a světových dějin, ale i otázkám dospívání. Byl zastáncem pedagogického přístupu a věřil v nutnost vzdělávání dětí již od raného věku. Jeho odvážný přístup k ožehavým tématům a snahu o jejich vysvětlování a přibližování mladým čtenářům ilustruje publikace *Comment parler de l'islam aux enfants*⁵.

Chceme-li určit a popsat autorovu erudovanost v daném tématu, můžeme vycházet z předmluvy, v níž on sám líčí své první setkání s problematikou uprchlictví. To proběhlo v 90. letech v období války v Bosně, kam autor přicestoval a kde strávil čas v jednom z uprchlických táborů. Přiznává, že do té doby byl s touto problematikou obeznámen pouze na úrovni běžného laika. Dále je známo, že se Gérard Dhôtel později dlouhodobě zajímal o situaci ve francouzských zařízeních pro uprchlíky. Dovolíme si tedy konstatovat, že autorova znalost tématu uprchlictví a života uprchlíků mohla být z velké části založena na autentických zkušenostech, též mohl čerpat i ze své znalosti lidskoprávní tematiky.

⁵ DHÔTEL, Gérard. *Comment parler de l'islam aux enfants*. Paris: Le baron perché, 2014. ISBN 978-2-36080-115-2.

1.2.2. Komunikační záměr, důvod pro komunikaci a funkce textu

Autorovým cílem bylo především seznámit mladého čtenáře zevrubně s otázkou uprchlictví a přiblížit mu ji z několika úhlů pohledu. Kromě zprostředkování celkového přehledu a faktografických údajů bylo podle našeho názoru další autorovou intencí zaujmout čtenáře, podnítit jeho zájem o dané téma i v běžném životě (zmiňme závěr textu, kde uvádí konkrétní rady, jak se problematice věnovat i nadále) a zanechat v něm po přečtení této knihy určitý dojem (nejen neutrální vstřebání informací). Toho podle našeho názoru dosahuje tak, že uvádí nejen jasná fakta, natolik silná, že dokáží čtenáře sama o sobě zasáhnout, ale hojně používá i příklady.

Motivací k napsání tohoto textu mohl být pro autora jednak jeho dlouhodobý zájem o palčivé společenské problémy a snaha přitáhnout k nim i pozornost dětských čtenářů a vedle toho také jeho zkušenost z válečné Bosny. Z předmluvy vyplývá, že válka v této zemi, která skončila tři roky před publikováním knihy, byla pro Gérarda Dhôtela významným mezníkem ve vnímání otázky uprchlictví. Tento válečný konflikt se odehrával v Evropě, nepříliš daleko od Francie a mezi lidmi, kteří se podle jeho slov od Francouzů neliší. Otázka uprchlictví se v Evropě v souvislosti s válkou v bývalé Jugoslávii stala opět velmi aktuální, což se také mohlo stát významným impulsem pro publikování této knihy.

Pro shrnutí můžeme uvést, že funkcí tohoto textu je informovat o dané problematice, zaujmout čtenáře a přiblížit aktuální problém.

1.2.3. Adresát

Předpokládaným adresátem našeho textu je dítě staršího školního věku či dospívající člověk, jenž nedisponuje žádnými znalostmi z dané oblasti nebo ji zná jen velice povrchně. V prvním případě je čtenář seznamován s problematikou od samé její podstaty (např. uprchlík, důvody uprchlictví), přičemž postupně získává hlubší vhled (např. historický kontext). Usuzujeme, že obeznámenějšímu čtenáři mohla kniha původně sloužit také jako zdroj faktografických údajů (např. počty uprchlíků ve Francii), což pro náš překlad není zcela platné, protože mnohé z nich

nejdou aktuální. Tomuto se budeme podrobněji věnovat v části týkající se problémů při překladu.

Domníváme se také, že do této druhé kategorie tzv. obeznámenějších čtenářů lze zahrnout i pedagogy, pro něž mohl být originální text přínosem jak z hlediska faktografického, tak i jako vodítko pro výuku dané látky např. v rámci geografie, historie nebo společenských věd. Z tohoto pohledu může podle nás publikace učitele stále oslovovat a inspirovat.

Uzpůsobenost mladému čtenáři je patrná hned v několika ohledech. Zmíňme například srozumitelnost, didaktičnost, dojem dialogičnosti (otázka a odpověď), vyprávěcí prvky (historický přezens), zajímavé příklady.

1.2.4. Médium

Knih *Les réfugiés du bâtiment A* s podtitulem *Réugiés: le droit d'asile menacé* byla vydána v roce 1998 nakladatelstvím *Syros* v rámci edice *J'accuse*. Toto nakladatelství pro děti a mládež bylo založeno v roce 1972 a kromě zábavné četby publikuje knihy neboli dokumenty reflektující sociální a lidskoprávní otázky. Vedle edice *J'accuse* v jeho rámci v současné době existují řady *Femmes !* či *Au crible !*.

1.2.5. Čas a místo

Již v úvodu bylo zmíněno, že kniha byla vydána v roce 1998, tedy před 17 lety. Z toho vyplývají hlavní problémy, s nimiž jsme se v průběhu překladu potýkali – zastaralost údajů a v některých ohledech neaktuální kontext. Řešením se budeme podrobněji věnovat v kapitole 2.4.1.

V textu můžeme pozorovat zaměření na francouzského čtenáře. Autor například udává konkrétní počet uprchlíků, kteří v důsledku určitého konfliktu přišli do Francie. Do textu byla také zařazena kapitola věnující se průběhu imigračního řízení ve Francii. Spojení vázanosti na francouzské prostředí a rozdílu mezi časem originálu a překladu bylo problematické, o čemž také blíže pohovoříme ve výše uvedené kapitole.

1.3. Vnitrotextové faktory

1.3.1. Téma a obsah

Tématem knihy je uprchlictví a situace uprchlíků ve světě. Počáteční kapitoly se týkají obecnějších otázek spojených s uprchlictvím, na něž navazuje výčet oblastí, z nichž uprchlíci pocházejí. V následujících kapitolách je téma přiblíženo z různých úhlů pohledu (historie, přijímání a ochrana uprchlíků) a jsou představeny konkrétní státy, odkud uprchlíci v minulosti proudili. Poslední kapitola popisuje činnost organizace *Amnesty International* a radí čtenáři, jak se v otázce uprchlictví angažovat.

Gérard Dhôtel se také v textu snaží upozornit na skutečnost, že získání azylu se pro uprchlíky stává čím dál složitějším, tedy že právo na azyl je doslova v ohrožení. To naznačuje už podtitul celé knihy: *Le droit d'asile menacé*. Tato myšlenka je taktéž zdůrazněna na úvodní straně námi překládaného oddílu knihy, kde se objevuje v rámci krátkého úvodu s nádechem naléhavosti. Později se k ní autor vrací i v textu samotném. Dovolíme si tudíž konstatovat, že publikace má za cíl nejen poučit čtenáře o fenoménu uprchlictví a předat mu všeobecný přehled, ale také reagovat na naléhavý aktuální problém.

1.3.2. Presupozice

Domníváme se, že čtenář, jemuž se tato kniha dostává do rukou, nemusí mít žádné znalosti z dané tematiky. Ta je mu vysvětlována od pojmu *uprchlík* až po události ve státech Haiti či Šrí Lanka. Nepředpokládá se ani znalost reálií těchto zemí, protože kapitoly věnované událostem v nich jsou dokonce doplněny o zmínku o geografické nebo demografické situaci. Objeví-li se nový složitější pojem jako kupříkladu *iredentismus*, je vzápětí i názorně vysvětlen. Podle našeho mínění tedy Gérard Dhôtel postupuje správně didakticky, protože čtenář si nové pojmy osvojuje díky srozumitelným a poutavým příkladům.

1.3.3. Kompozice textu

Námi přeložená část *Documents et témoignages* obsahuje titulní stranu s nadpisem a krátkým úvodním textem. Je rozdělena na 13 kapitol, které jsou dále

diferencovány na části uvozené podnadpisy. Některé kapitoly jsou doplněny o orámované texty na šedém pozadí, které se podrobnějším způsobem věnují konkrétní zajímavosti spojené s daným tématem. Dva z těchto textů je možné považovat za svědectví. Jeden z nich je přímo označen jako *témoignage*, druhý je opatřen uvozovkami a působí tedy jako výpověď přímého účastníka. V úplném závěru se v jednom z těchto rámečků objevuje kontakt na organizaci *Amnesty International*.

1.3.4. Neverbální prvky v textu

Nadpisy i podnadpisy mají formát kapitálek, pro podnadpisy je užitá menší velikost písma. Při uvádění výčtu jsou jednotlivé body nebo pouze jejich nadpisy opatřeny odrážkami. Hlavní text má jednotný font, který je ovšem v perexu vytučněn. Všechny kapitoly kromě posledních pěti jsou tímto vytučněným textem uvozeny. Je koncipován jako poutavé uvedení do problematiky, která je následně rozebrána. Odlišný font a menší velikost písma se objevují v již zmíněných rámečcích s šedým pozadím. Kromě něj se v textu nevyskytují žádné barevné prvky ani ilustrace. Poznámky pod čarou jsou v textu celkem tři – neslouží k vysvětlování pojmů, ale upozorňují čtenáře na další publikace z edice *J'accuse*. Kurzivou je opatřena pouze poznámka na okraj.

1.3.5. Lexikum

V textu se objevují termíny týkající se:

- Uprchlíctví (*réfugié, déplacé, migrant économique*)
- Práva (*dispositif, droit d'asile*)
- Historie (*guerre froide, Révolution française, Première guerre mondiale*)
- Politologie (*fédération, province, séparatisme, centralisme*)
- Ozbrojených konfliktů (*sniper, guerre civile*)
- Ekonomie (*inflation galopante, crise économique*)

- Sociální oblasti (*allocation d'attente*)
- Názvů organizací a dokumentů (*OFPRA, UNHRC, Déclaration des droits de l'homme*)

Zmiňme také, že se v textu objevují i dynamizující výrazy, které umocňují dojem vyprávění (*du coup*). Jazyk komunikátu vykazuje spisovnost a je tedy možné zařadit jej do jazykové vrstvy *français standard*.

1.3.6. Morfologie a větná struktura

V textu je převážně užito přítomného času a minulého času složeného (*passé composé*). Ten bývá ve vyprávěcích pasážích kombinován s přítomným časem s hodnotou historického přítomného. Spíše výjimečně se objevuje minulý čas *imparfait*, a to například v pasážích líčících celkový dobový kontext (*L'histoire de droit d'asile*). Ojediněle jsme se setkali i s budoucím časem jednoduchým při popisu minulého děje, které Jan Šabršula⁶ označuje za tzv. futurum perspektivní.

Syntax je spíše přehledná. Převažují jednoduché věty, ovšem nechybí ani složitější souřadná souvětí s vloženými větnými členy, která v sobě koncentrují množství informací. Taktéž se můžeme setkat s užitím minulých příčestí složených pro vysvětlení příčiny nebo vytýkacích konstrukcí. Srozumitelnost zaručují bohatě užívané prvky koheze a koherence (*néanmoins, cependant*).

1.3.7. Interpunkce

V textu nacházíme otazníky v řečnických otázkách, vykřičníky, výpustky ve formě tří teček v závěru věty nebo explikativní dvojtečky. Některé nadpisy jsou uvedeny formou otázky, která je následně rozebrána a zodpovězena, což opět připomíná didaktický charakter textu. Týká se to první kapitoly (*Qu'est-ce qu'un refuge ?* O, 92) a později například kapitol rozsáhleji pojednávajících o událostech ve světě, které vedly k uprchlictví (*Que s'est-il passé en ex-Yougoslavie ?* O, 115). Navozují zdání určité dialogičnosti.

⁶ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha: Academia, 1986. s. 206.

Vyozorovali jsme také poměrně časté užití uvozovek. Blíže jej popíšeme v kapitole 2.3.1.

2. Typologie překladatelských problémů

2.1. Rovina lexikální

2.1.1. Odborné termíny

Již v analýze originálu jsme uvedli, že text je bohatý na termíny z nejrůznějších oblastí. Převážná většina z nich patří mezi všeobecně známé a užívané (*inflation, droit de l'homme, guerre civile* apod.). Ovšem specifickou oblast tvoří terminologie týkající se uprchlictví: *pays d'accueil, déplacé, rapatriement, non-refoulement, droit d'asile, status de réfugié*.

Zjistili jsme, že užití českých ekvivalentů u některých pojmů v domácím diskurzu kolísá. Překladové varianty uváděné slovníky se v některých případech lišily od těch, které jsme našli v materiálech ministerstva vnitra⁷ či překladech mezinárodních smluv (např. Ženevská úmluva⁸). Tak například termín *déplacé* je slovníkově překládán jako *přesídlenec*, na stránkách ministerstva vnitra však nacházíme označení *vnitřně vysídlená osoba*. Ten se po porovnání četnosti užití ukázal jako častější, pojem *přesídlenec* se soudě dle internetového vyhledávání ve veřejném diskurzu téměř neobjevuje. Rozhodli jsme se tedy užívat termín *vnitřně vysídlená osoba*, který sám o sobě i explicitněji popisuje danou skutečnost. V případě termínu *droit d'asile* jsme váhali mezi pojmem *právo azylu* (Francouzsko-český právní slovník⁹) a *právo na azyl*, jenž se užívá i v českém tisku i v akademických pracích¹⁰ o azylové politice. Usoudili jsme, že první zmíněný označuje spíše všeobecně právně zakotvenou skutečnost a zapojili jsme jej v

⁷Terminologický slovník [online]. [cit. 2015-08-14]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>

⁸Úmluva o právním postavení uprchlíků. In: [Http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/](http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/) [online]. [cit. 2015-08-14]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

⁹LARIŠOVÁ, Markéta a Jana TOMAŠČÍNOVÁ. *Francouzsko-český právní slovník*. Jinočany: H & H, 1994. s. 22. ISBN 978-80-7380-111-3.

¹⁰FILIPOVÁ, Jana. *Azylové právo v ČR*. Brno, 2008. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/102839/pravf_m/azylove_pravo.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

tomto kontextu (například *Právo azylu v dějinách*), ovšem *právo na azyl* jsme užívali v těch případech, kdy mělo být zdůrazněno, že právě těmto lidem nelze odpírat právo na ochranu.

Označení pro pojem *non-refoulement* jsme převzali přímo z české verze Ženevské úmluvy, tedy *princip zákazu vyhoštění a navracení*. O překladu slova *rapatriement* se zmiňujeme v následující podkapitole.

2.1.2. Konkurence cizího slova a domácího výrazu

Vzhledem k adresátovi a funkci našeho textu jsme se snažili nepřetěžovat text cizími slovy, pro něž existuje český ekvivalent (*persécution* – *perzekuce* – *pronásledování*, *oppression* – *oprese* – *útlak*, *mémorandum* – *memorandum* – *prohlášení*). Odlišný postup jsme zvolili v případě slov *exode* a *rapatriement*. Považovali jsme za vhodné seznámit čtenáře, který se prostřednictvím knihy vzdělává o uprchlictví, i s cizí variantou těchto slov, úzce spjatých s daným tématem. Díky jejich častému výskytu v textu by si je navíc čtenář mohl v průběhu čtení spolehlivě osvojit. Uvádíme řešení vybrané pro vysvětlení slova *exodus*. V citovaném případě bylo slovo *exode* použito v textu již podruhé, avšak v prvním případě v rámci perexu, koncipovaném stručně a jasně, kde by podle nás zcela nový výraz působil rušivě.

Autre cause d'exode: la persécution pour opinion politique ou pour appartenance ethnique ou religieuse. (O, 95)

Hromadný útěk neboli exodus bývá také zapříčiněn ***pronásledováním*** na základě *rasové a náboženské příslušnosti* či z důvodu *zastávání určitých politických názorů*. (P, 11)

Pojem *repatriace* jsme vysvětlili při jeho prvním použití v textu, aby nadále nepůsobil nesrozumitelně.

Le rapatriement « volontaire » des réfugiés a commencé. (O, 98)

[...] následovala „dobrovolná“ ***repatriace čili návrat uprchlíků do vlasti***. (P, 14)

U slov, pro něž by se při překladu určeném pro jiný typ adresáta automaticky nabízely cizí výrazy, které v češtině nemají přímý jednoslovný ekvivalent (např. *decentralizace*) jsme se rozhodli danou skutečnost v rámci kontextu šířeji opsat (např. vedlejší větou).

Dans les années 1960, la Yougoslavie se libéralise, le pouvoir est décentralisé. [...] Mais les Serbes, dominants en nombre et en influence, préconisent le centralisme tandis que les autres peuples craignent de voir leur identité menacée. (O, 115)

V 60. letech 20. století došlo v Jugoslávii k uvolnění poměrů, možnost vládnout a rozhodovat byla přesunuta i na nižší správní jednotky. [...] Ovšem Srbové se coby nejpočetnější a nejvlivnější národ zasazovali o to, aby byl stát i nadále řízen z jednoho centra, což u ostatních národnostních skupin vyvolávalo obavy o jejich další osud. (P, 27)

Poslední kategorii tvořily cizí výrazy, jejichž přímými ekvivalenty čeština nedisponuje a které jsme pro smysl a pochopení našeho textu nepovažovali za natolik podstatné, abychom je blíže opisovali (např. *inflace*).

2.1.3. Vlastní jména

Některá vlastní jména nečinila při překladu potíže, protože se od českého užití neliší (*Tito, Jansen*). Při převodu jihoslovanských jmen zakončených na znak *ć* (v originále bez interpunkce jako *Milosevic, Mladic*) jsme se rozhodli nahradit jej výslovnostně přibližně odpovídajícím českým *č*, aby bylo čtenáři okamžitě jasné, jak se jméno vyslovuje. Zvláště nutné bylo ověřovat méně známá jména z historie Bangladéše, jež jsme dohledávali v publikaci věnované historii tohoto regionu¹¹. Pro příslušníky muslimského vyznání žijící v Bosně jsme mimo zavedeného označení Bosňáci užívali pojem Muslim, tedy s velkým počátečním písmenem.

¹¹ FILIPSKÝ, Jan, Blanka KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Jan MAREK a Stanislava VAVROUŠKOVÁ. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-647-8.

Tento způsob psaní nalézáme v publikaci *Dějiny Srbska*¹². Lze jím odlišit obyvatele Bosny muslimského vyznání od muslimů jiné národnosti.

2.2. Rovina morfologická a syntaktická

2.2.1. Slovesné časy

Při překladu jsme zvažovali, zda zachovat historický přezens (konkrétně jeho druh přezens narativní), jenž se v originálním textu objevuje zvláště v částech věnovaných událostem vedoucím k uprchlictví. Slouží k oživení popisované pasáže a posiluje dojem vyprávění. Vzhledem k tomu, že v češtině je v podobných typech textu užití historické přezentu méně preferované než užití minulého času a působilo by podle nás až příznakově a rušivě, přistoupili jsme k jeho nahrazení minulým časem. Ovšem pro zachování dojmu vyprávění a dynamizaci textu jsme se například pokusili omezit užití trpného rodu. Taktéž jsme dávali přednost nedokonavému tvaru slovesa, bylo-li to možné.

D'autres se sont enfuies en Afrique du Sud, Swaziland, Tanzanie, Zambie. (O, 98)
[...] lidé **směřovali** do Jihoafrické republiky, Svazilska, Tanzanie a Zambie. (P, 13)

Rovněž jsme minulým časem nahrazovali přítomný čas tam, kde se v originále vztahoval k dějům či událostem ještě neukončeným v době vzniku publikace.

Après le coup d'État du 25 mai 1997 et de violents combats menés pour chasser la junte au pouvoir, une très grande insécurité subsiste. (O, 99)

Po státním převratu (25. květen 1997) a během následných bojů proti vládnoucí juntě v zemi stále přetrvávalo obrovské nebezpečí a nejistota.. (P, 14)

2.2.2. Složitá souvětí

Obecně konstatujeme, že syntax originálu je přehledná, převládají jednoduché věty, převážně je užito určitých slovesných tvarů.

12 PELIKÁN, Jan a kol. *Dějiny Srbska*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-671-0.

V textu bylo ovšem možné narazit i na poměrně složitá souvětí fragmentovaná pomocí vsuvek, která v některých případech vyjadřovala více minulých dějů, například i prostřednictvím minulého příčestí složeného. Koncentruje se v nich mnoho nových informací, jež jsme se při překladu pokusili „roztřídit“ a obvykle také rozdělit do několika přehledných kratších vět.

Níže uvedený úsek s převahou nominálních tvarů, který je navíc uvozen spíše vágním slovesem *passer*, jsme rozdělili na tři věty a doplnili o další slovesa.

On peut alors rêver à une politique mondiale de prévention qui passerait par le règlement pacifique des conflits, le respect des droits de l'homme par les gouvernements, le développement économique des régions les plus pauvres, des systèmes politiques stables et démocratique ainsi que des pouvoirs judiciaires équitables et indépendants, et, enfin, plus de tolérance et le respect des minorités.
(O, 106)

O světové politice založené na preventivním přístupu, která by volila mírová řešení konfliktů a dbala na dodržování lidských práv vládami jednotlivých států, zatím můžeme jen snít. Podporovala by ekonomický rozvoj nejchudších oblastí, stabilní a demokratické politické systémy, ale i spravedlivé a nezávislé soudnictví. V neposlední řadě by prosazovala toleranci a respekt k menšinám. (P, 19)

2.3. Neverbální prvky v textu

2.3.1. Interpunkce

Při překladu textu bylo nutné zvolit způsob, jakým přistoupit k neverbálním prvkům užitým v originále. Interpunkční znaménka jako vykřičník nebo tři tečky, která se v něm objevují, nejsou pro český populárně naučný text běžná a působila by v něm nepatříčně. Rozhodli jsme se je tedy při překladu nahradit neutrální tečkou. Tři tečky neboli výpustku autor užívá pro vyjádření neúplnosti celého výčtu, zároveň jsme tento prvek v některých případech vnímali i jako způsob, jak rozjitřit čtenářovu fantazii a nechat jej představovat si dále. Blíže o tom pohovoříme v kapitole 4.2.

Des population entières quittent leur pays parce qu'elles s'y sentent en danger [...] ou parce que les militaires violent, torturent, tuent... (O, 94)

Hojně užívaným neverbálním prvkem v textu jsou uvozovky. Vyznačují přímé citace z jiných textů a v jednom případě i tvrzení bez uvedeného zdroje, které proto vnímáme spíše jako čísi vyjádření obecného postoje k danému tématu. Dále uvozují text pojatý jako svědectví jednoho z účastníků – v tomto případě slouží jako stylistický prvek pro vyjádření autentičnosti a pravdivosti výpovědi. Taktéž jsou uvozovky použity pro označení některých již zavedených pojmů (« *guerre froide* ») nebo výrazů z cizího prostředí (« *boat people* »). Ve všech uvedených případech jsme uvozovky zpravidla zachovávali, až na ty případy, kde nejsou podle českého úzu běžné (tedy *studená válka*). I proto jsme se rozhodli vynechat uvozovky v následujícím případě, kde by podle našeho mínění působili rušivě, a výrok jsme uvedli ve vedlejší větě:

On a coutume de dire: « La guerre a commencé au Kosovo, elle se terminera au Kosovo. » (O, 119)

Říká se, že válka v Kosovu začala a v Kosovu skončila. (P, 30)

V jistých případech jsme považovali za vhodnější a méně příznakové přidat k novému pojmu nebo označení namísto uvozovek adjektivum *takzvaný*.

Cette convention fait la distinction entre les demandeurs d'asile, susceptibles d'obtenir les status de réfugié et ces « migrants économiques » qui fuient la misère. (O, 93)

*Tento dokument rozlišuje mezi žadateli o azyl, kteří mohou získat status uprchlíka, a **takzvanými ekonomickými migranty** prchajícími před chudobou.* (P, 10)

Uvozovky byly v textu použity také pro vyznačení ironie. I v těchto případech jsme je zachovávali, protože takové užití bývá v českém textu běžné, avšak obezřetně a s ohledem na daný kontext. Jako problematická se jevila dále uvedená věta, v níž byly uvozovkami označeny tři výrazy.

*Cette « **guerre contre les civils** » a été menée essentiellement pour « **nettoyer** » des territoires d'une population « **non désirable** ».* (O, 118)

Tato válka, někdy také označovaná za válku proti civilistům, měla za hlavní cíl „očistění“ daných území od „nežádoucího“ obyvatelstva. (P, 29)

Domníváme se totiž, že užití uvozovek v této větě nemá u všech výrazů totožný význam. Ironický podtón uvozovek konstatujeme u výrazů *nettoyer* a *non-désirable*, avšak nikoliv u výrazu *guerre contre les civils*. Ten dle našeho mínění poukazuje na skutečnost, že válka v Jugoslávii může být považována za válku proti civilistům. Odlišení pojmu *guerre contre les civils* od pojmu *guerre civile* (s vyznačením v uvozovkách) lze dohledat ve francouzských historicky zaměřených článcích¹³. Pokud bychom tedy u tohoto výrazu ponechali uvozovky, mohl by, zvláště v susedství dalších dvou ironicky označených výrazů, na čtenáře působit nejasným, až matoucím dojmem. Jako řešení jsme zvolili vnitřní vysvětlivku v apozici.

Další obtížnější místa týkající se roviny morfologicko-syntaktické jsme zařadili do kapitoly 2.5.

2.4. Rovina textová

2.4.1. Mezičasový faktor v překladu

Ačkoliv námi přeložený text vznikl před 17 lety, považujeme jeho téma i naléhavost sdělení za aktuální. Na druhou stranu je, jak bylo již predestřeno v analýze originálu, v mnoha ohledech zastaralý. Realitu uprchlictví totiž mapuje, zcela přirozeně, jen do roku svého vydání (1998) a události, které popisuje jako relativně aktuální, jsou pro dnešního, zvláště mladého čtenáře součástí historie. Daleko větším problémem při překladu byla ovšem zastaralost faktických údajů, které se od doby vydání textu nepochybně změnily. Z hlediska teorie překladu tedy mluvíme o mezičasového faktoru v překladu, jímž se zabýval Anton Popovič: *Pojmom čas v preklade rozumieme komunikačný rozdiel, ktorý vyplýva zo skutočnosti, že originál a preklad sa nerealizovali v rovnakom historickom (kalendárnom) momente.*¹⁴

¹³SEMELIN, Jacques. La guerre civile: Pourquoi les Yougoslaves se sont entretués. *L'Histoire* [online]. 2006, (311) [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.histoire.presse.fr/dossiers/la-guerre-civile/pourquoi-les-yougoslaves-se-sont-entretues-01-07-2006-9338>

¹⁴POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975, s. 175.

Naší překladatelskou strategií bylo text originálu, bylo-li to možné, při překladu zaktualizovat do té míry, aby mohl být pro současného čtenáře považován za relevantní. Údaje, které bylo možné z věrohodných zdrojů dohledat (např. materiály oficiálních institucí jako UNHCR) byly v textu nahrazeny současnými. Rozhodli jsme se na některých místech ponechat i údaje uvedené v originále (s poznámkou, že taková situace panovala na konci 90. let) a vedle nich udat současný stav. Shledali jsme, že údaje uvedené Gérardem Dhôtelem jsou cenné a jejich porovnání s těmi aktuálními může být pro čtenáře přínosné a zajímavé. Taktéž jsme se tím pokusili vyrovnat napětí, které by v textu panovalo, pokud by například za pasáží zahrnující pouze aktuální údaje následoval souhrn konfliktů z 90. let a doby starší. Pro ukázkou citujeme právě z perexu kapitoly *D'où viennent les réfugiés et où vont ils ?*, v níž jsou představovány země, kde v době vydání knihy či dříve probíhaly konflikty vedoucí k uprchlictví. Aktuální údaje jsme v tomto případě čerpali z oficiální zprávy¹⁵ a přehledu¹⁶ UNHCR za rok 2014.

Sur les 22 millions de personnes assistées par le HCR en 1997, 80 % sont les femmes et des enfants. (O, 96)

V roce 1997 bylo mezi 22 miliony osob, kterým Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky poskytl pomoc, 80 % žen a dětí. V roce 2014 se postaral nejméně o 55 milionů osob, z nichž 51 % tvořily děti. (P, 11)

En 1997, les principaux pays d'accueil étaient l'Iran, l'ex-Zaïre et le Pakistan. (O 96)

Oproti roku 1997, kdy byly hlavními hostitelskými zeměmi Írán, Zair (dnešní Demokratická republika Kongo) a Pákistán, dnes nejvíce uprchlíku nalézá azyl v Turecku. (P, 11)

¹⁵ World At War. In: *UNHCR Global Trends 2014* [online]. 2014 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://unhcr.org/556725e69.html>

¹⁶2014 In Review. In: *UNHCR Global Report 2014* [online]. 2014 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/5575a78416.html>

V současnosti platné informace bylo nutno dohledávat i v případě dalších číselných údajů jako počet obyvatel (zdrojem se stal online dostupný statistický přehled OSN¹⁷) nebo počet osob postižených chudobou, který se podařilo ověřit díky dalšímu dokumentu OSN¹⁸. Taktéž jsme v textu museli doplnit jméno současného Vysokého komisaře pro uprchlíky OSN.

Pokud nebylo možné údaj spolehlivě ověřit, připomněli jsme, že taková situace panovala na konci 90. let:

On compte encore 630 000 réfugiés dans le pays voisins (Iran, Arabie Saoudite).
(O, 100)

Ještě na konci 90. let bylo v sousedních státech (Írán, Saudská Arábie) 630 tisíc iráckých běženců. (P, 15)

Za zvláště problematický jsme považovali překlad kapitoly *France: Le parcours du demandeur d'asile*, v níž autor popisuje proces přijímání uprchlíků ve Francii. Kromě časové odlehlosti se opět projevuje i výlučné zaměření na realitu uprchlictví ve Francii.

Rozhodli jsme se nelocalizovat dané reálie a ponechat kapitolu jako výpověď o stavu ve Francii. Domníváme se, že lokalizace daných reálií by byla přílišným zásahem do textu. Taktéž považujeme vzhled do problematiky ve Francii přínosný i pro českého čtenáře, protože Francie patří mezi státy, které přijímají největší počet uprchlíků v Evropě. I tato kapitola vykazuje určitou míru obecnosti, díky níž si i český čtenář může udělat přehled o této části uprchlické problematiky. Ovšem uznáváme, že v případě záměru publikovat tento text by bylo možné uvažovat o zařazení krátkého shrnutí o tom, jak přijímání uprchlíků funguje v ČR (např. hlavní odlišnosti a konkrétní instituce).

¹⁷UNdata [online]. 2015 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://data.un.org/Default.aspx>

¹⁸ The Millennium Development Goals Report 2014. In: *United Nations* [online]. 2014 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf>

Nicméně na rozdíl od jiných údajů, které bylo v rámci našeho překladu možné snadno dohledat, je celá tato kapitola výpovědí o stavu před téměř dvaceti lety. Některé údaje by bylo možné ověřit (například výše příspěvku pro uprchlíky apod.), ovšem domníváme se, že bychom nedokázali dostatečně spolehlivě zhodnotit a zaktualizovat celý kontext, zvláště tvrzení jako *Seule une minorité de demandeurs bénéficiaire d'un hébergement en foyer*. (O, 111) nebo existující uprchlickou legislativu, a proto jsme se rozhodli do kapitoly téměř nezasahovat. Pouze jsme pro porovnání zařadili obecný údaj o počtech uprchlíků v současnosti:

Ils sont 100 à 200 chaque mois à demander l'asile en France en déposant leur demande dès l'arrivée à la frontière. (O, 110)

Zatímco na konci 90. let se počet nově příchozích žadatelů o azyl pohyboval měsíčně v řádech stovek (100 až 200 osob), dnes jsou jich tisíce. (P, 23)

Nicméně zcela bez zásahů jsme neponechali ani odstavec o zákonu z roku 1998 a přeložili jej z dnešní perspektivy. Domníváme se totiž, že spojení přítomného času s téměř dvěma desítkami let starým zákonem, který jistě prošel úpravami, by působilo velice rušivě, ač je čtenář v úvodu formou poznámky překladatele informován o skutečnosti, že kapitola nereflektuje současnou situaci přijímání uprchlíků ve Francii, ale může sloužit spíše jen jako její obecný nástin.

Na tomto místě bychom také rádi uvedli, že vzhledem k časové i místní odlehlosti jsme do našeho cílového textu nezařadili překlad autorovy poznámky na okraj informující o tom, že dané údaje nelze považovat za zcela platné, protože uvedené konflikty stále trvají. Dále jsme vypustili rámeček na poslední straně s kontaktem na francouzskou pobočku organizace Amnesty international. V případě záměru publikovat tento text by bylo bezpochyby vhodné připojit aktuální kontakt na českou pobočku. Taktéž jsme pochopitelně nepřekládali poznámky pod čarou odkazující na další publikace z edice *J'accuse*, které by pro českého čtenáře byly bezpředmětné.

2.5. Problémy vyplývající z odlišného charakteru jazyka originálu

Z hlediska odlišného charakteru obou jazyků jsme se setkali s obtížnými místy a stylistickými či gramatickými prostředky typickými pro francouzštinu, které bylo nezbytné při překladu do češtiny přestylizovat. Nevyhnutelné posuny, ke kterým tímto způsobem došlo, Anton Popovič označuje jako konstitutivní a považuje je za *funkční a objektivní*¹⁹.

2.5.1. Vytýkací konstrukce

Vytýkací konstrukce jsme pochopitelně nepřekládali doslovně. Při jejich překladu jsme užili vedlejších vět vztahujících se k prvku, který měl být zdůrazněn.

*Un réfugié, c'est quelqu'un **qui**, ayant quitté son pays ravagé par la guerre ou parce qu'il y était opprimé, notamment à cause de ses opinions politiques, a trouvé asile dans un autre pays. (O, 92)*

*Uprchlíkem nazýváme člověka, **který** po odchodu ze své vlasti získal azyl v jiné zemi. Svou zemi opustil, aby unikl před válkou nebo útlakem, jemuž byl vystaven, zejména kvůli svým politickým názorům. (P, 9)*

*C'est en 1685, **quand** la révocation de l'édit de Nantes par Louis XIV a contraint 250 000 protestants à quitter la France, qu'est née la tradition moderne de l'asile en Europe. (O, 103)*

*Počátek moderní tradice azylu v Evropě je spojený s rokem 1685, **kdy** zrušení ediktu nantského králem Ludvíkem XIV. donutilo 250 tisíc protestantů k odchodu z Francie. (P, 17)*

¹⁹ VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1. s. 44.

2.5.2. Neindikativní a neurčité formy

Infinitiv

*Infinitivů (stejně jako přičestí) se ve francouzštině užívá častěji než v češtině.*²⁰S infinitivem bylo možné se ve výchozím textu setkat:

- Po spojkách (*afin d'aider*)
- S předložkovými souslovími (*avant d'accoster*)
- S dalším infinitivem (např. ve funkci podmětu, viz níže)

Infinitivní konstrukce jsme vzhledem k povaze češtiny nahrazovali buď indikativními tvary ve formě vedlejší věty či podstatným jménem slovesným.

V dále uvedené větě jsme se navíc užitím inkuzivního plurálu pokusili předat naléhavost sdělení a dojem, že daný problém se týká nás všech.

*Leur **refuser** le droit d'asile, c'est les **condamner** à l'errance et peut-être à la mort.* (O, titulní strana)

***Odepíráním** jejich práva na azyl je **odsuzujeme** k bezcílnému putování, a možná i na smrt.* (P, 9)

***Tenter d'accéder** au territoire français pour obtenir le statut de réfugié relève du parcours du combattant.* (O, 110)

*Člověka, který **se pokusí** vstoupit na francouzské území, **aby získal** status uprchlíka, čeká cesta plná obtíží, mnohdy až boj.* (P, 23)

Přičestí přítomné

Tento neměnný slovesný tvar se v textu objevil několikrát. Vyjadřoval buď souběžnost s jiným dějem nebo příčinnost. Bez výjimky jsme tyto tvary převáděli určitými slovesnými tvary v indikativu.

*En mars 1991, les Kurdes se sont rebellés, **profitant** de la défaite de l'armée irakienne dans la guerre du Golfe.* (O, 100)

²⁰ HENDRICH, Josef, Otomar RADINA a Jaromír TLÁSKAL. *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Fraus, 2001. s. 393. ISBN 80-7238-064-8.

Porážky irácké armády ve válce v Zálivu v březnu 1991 využili Kurdové k povstání, které bylo Bagdádem násilně potlačeno. (P, 15)

3. Překladatelské postupy

Podle Evy Janovcové²¹ řadíme mezi překladatelské postupy transpozici, modulaci a dvojice koncentrace-diluce a *étoffement-dépouillement*. V této části je stručně představíme a uvedeme k nim příklady z našeho překladu.

3.1. Transpozice

Postup označovaný jako lexikální transpozice se vyznačuje převedením téhož obsahu odlišným slovním druhem.

un semblant de paix – zdánlivě nastolen mír (substantivum – adverbium) (107/20)

crimes de guerre – válečných zločinů (substantivum – adjektivum) (119/30)

Při syntaktické transpozici je větný člen v cílovém jazyce vyjádřen vedlejší větou.

Alors, l'ex-futur réfugié devient illégal. (O, 94)

Ten, kdo by byl v minulosti považován za uprchlíka, se tak ocitá v ilegalitě. (P, 10)

3.2. Modulace

Modulací nazýváme postup, při němž též sémantický obsah vyjádříme z jiného úhlu pohledu. Rozlišujeme několik druhů modulace.

Leur nombre ne cesse d'augmenter. (O, 94)

Jejich počet stále stoupá. (P, 10) (antonymická modulace)

Elles sont appréciées pour [...] (O, 104)

Jejich předností je [...] (P, 18) (modulace aktivum – pasivum)

21 TIONOVÁ, Alena a kol. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-22619-1.

*Il y a **foule** ce 27 janvier 1995 [...]* (O, 114)

*[...] je 27. ledna 1995 neobvykle **živo** [...]* (P, 26) (modulace konkrétní – abstraktní)

*L'ancienne Yougoslavie **est véritablement morte**.* (O, 116)

*To byl skutečný **konec** Jugoslávie.* (P, 28)

3.3. Koncentrace a diluce

Při koncentraci dochází ke zúžení textu. Tento postup se často uplatňuje při překladu do češtiny, která jakožto flektivní jazyk disponuje slovesnými vidy a dokáže tvořit derivací nová slova.

à travers le monde – celosvětově (94/10)

*[...] au Malawi voisin **qui compte 10 millions d'habitants**.* (O, 98)

*[...] do sousedního **desetimilionového** Malawi.* (P, 13)

V našem překladu jsme nezdědka volili opačný postup, tedy diluci, pokud jsme považovali za vhodné výraz výstižněji popsat a tím i dovysvětlit.

*Malgré la **vigilance** des organisateurs [...]* (O, 107)

*I přes **obezřetný přístup** vedení [...]* (P, 21)

*[...] sur des bateaux **bricolés** [...]* (O, 92)

*[...] na **podomácku vyrobených** lodích [...]* (P, 9)

V následujícím případě jsme diluci použili při překladu polysémantického slova *insécurité*, abychom zachovali oba jeho významy, které v uvedeném jsou podle nás v dané větě relevantní.

*Après le coup d'État du 25 mai 1997 et de violents combats menés pour chasser la junte au pouvoir, une très grande **insécurité** subsiste.* (O, 99)

*Po státním převratu (25. květen 1997) a během následných bojů proti vládnoucí juntě v zemi stále přetrvávalo obrovské **nebezpečí a nejistota**..* (P, 14)

3.4. *Etoffement a dépouillement*

Překladačský postup *étouffement* se používá pro doplnění vágního slova (ve francouzštině to bývají předložky *à* a *de*) výrazem plnovýznamovým. Při překladu do češtiny bývá obvyklý opačný postup, tedy *dépouillement*.

[...] *de ces réfugiés sont **portés manquants*** [...] (O, 97)

[...] *byla třetina těchto uprchlíků **nezvěstná*** [...] (P, 12) (dépouillement)

[...] *fuiant la guerre, la répression **de** l'armée cinghalaise* [...] (O, 120)

[...] *zachránili před válkou, represemi **ze strany** sinhálské armády* [...] (P, 31) (étouffement)

[...] *une politique mondiale **de prévention*** [...] (O, 106)

[...] *politice **založené na preventivním přístupu*** [...] (P, 19) (étouffement)

4. Překladatelské posuny

V poslední kapitole této práce se zaměříme na překladatelské posuny explikace a výrazová záměna, k nimž jsme se při našem překladu nejdnou uchýlili. Při jejich zařazení mezi ostatní typy překladatelských posunů vycházíme z vybrané kapitoly *Posun v preklade* v publikaci Edity Gromové²² (vycházející z práce Antona Popoviče).

4.1. Explikace

Explikace je klasifikována jako individuální posun, který na rozdíl od posunu konstitutivního (viz kapitola 2.5.) není motivován odlišností výchozího a cílového jazyka, ale idiolektem či záměrem překladatele. Při užití explikace překladatel obecně přechází od implicitnosti k explicitnosti – může nahrazovat jednoslovná vyjádření víceslovnými vyjádřeními, vysvětlovat logické vztahy na úrovni syntaxe nebo do textu zapojovat vnitřní vysvětlivky. Tyto jevy jsou v našem textu dohledatelné a níže uvádíme konkrétní příklady. K explikaci jsme se uchylovali majíce na zřeteli předpokládaného adresáta našeho textu a jeho presupozice. Naší snahou bylo zamezit nesrozumitelnostem a nejasnostem, které by mohly vyplývat ze čtenářovy nedostatečné obeznámenosti s uvedeným kontextem.

Jiří Levý pro tento posun užívá označení intelektualizace, která při překladu uměleckého díla není žádoucí, protože oslabuje estetické hodnoty originálu. Domníváme se, že v popularizačním textu určeném spíše pro nezasvěceného čtenáře, může být adekvátně užitá explikace vhodná, jelikož přispívá ke zvýšení komunikativnosti sdělení. Pro ilustraci uvádíme příklady explikace prostřednictvím vnitřních vysvětlivek a vysvětlování syntaktických vztahů.

Vnitřní vysvětlivky

[...] *quand la révocation de l'édit de Nantes par Louis XIV a contraint 250 000 protestants* [...] (O, 103)

22 GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translatológie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2009. s. 56–70. ISBN 978-80-8094-627-2.

[...] *kdy zrušení ediktu nantského králem Ludvíkem XIV. donutilo 250 tisíc protestantů [...]* (P, 17)

[...] *majorité des demandes est enregistrée à l'aéroport de Roissy.* (O, 110)

[...] *většina žádostí je podána na největším pařížském letišti Roissy.* (P, 23)

[...] *Musulmans (de Bosnie) [...]* (O, 115)

[...] *Muslimové z Bosny neboli Bosňáci [...]* (P, 27)

Vysvětlování syntaktických vztahů

*La suppression de l'autonomie du Kosovo est le premier pas vers la désintégration de la fédération, les autres républiques **craignant** les conséquences de rester dans une « maison commune » avec la Serbie.* (O, 116)

*Zrušení autonomie Kosova byl první krok k rozpadu federace. Ostatní republiky se **totiž obávaly** důsledků, které by přineslo jejich setrvání v jednom státě se Srbskem.* (P, 28)

Následující dvě věty jsme se rozhodli spojit vztažným zájmenem *což*, aby jasně vynikl význam slova *iredentismus*.

L'irrédentisme est également un facteur d'exode. Un État qui décide de réunir en une seule entité politique tous les territoires occupés par un même groupe ethnique (c'est ce qu'a tenté de faire la Serbie avec ses voisins, la Bosnie et la Croatie)[...] (O, 95)

K exodu může vést také iredentismus, což je snaha spojit v jeden politický celek všechna území obývaná stejnou etnickou skupinou (jako se o to pokusilo Srbsko v případě sousedních států Bosny a Chorvatska). (P, 11)

4.2. Výrazová záměna

Další posun na úrovni mikrostylistiky, ke kterému v našem překladu došlo, je výrazová záměna (inverze), jež podle typologie Antona Popoviče²³ spadá mezi druh výrazových změn v překladu. Výrazová záměna je spolu s výrazovou substitucí prostředkem k dosažení stylistické ekvivalence ve výchozím a cílovém textu. Překladatel ji volí, pokud nemůže vyjádřit stylistickou hodnotu určitého prvku tímž prostředkem a předává ji proto na jiném místě ve větě nebo i v rámci delšího úseku.

V našem překladu nebylo možné zachovat některé prvky dodávající originálnímu textu na expresivitu – například vykřičníky či určité expresivněji zabarvené výrazy. Taktéž jsme nemohli dodržet užití výpustky ve formě tří teček, která podle našeho mínění mohla v úsecích popisujících zvláště vážné skutečnosti vyjadřovat nesdělitelnost všeho, co se událo. Pomocí výrazové záměny jsme se tedy pokusili předat výrazové prvky originálu jinými prostředky. Při této úvaze jsme vycházeli také z poznatků Jiřího Levého: *Překladatel má zachovat nikoliv formální obrysy textu, nýbrž jejich významovou a estetickou hodnotu, a to prostředky, které mohou českému čtenáři tyto hodnoty sdělit.*²⁴ V následujících příkladech uvádíme francouzské věty spíše pro úplnost a neupřesňujeme, kterých prvků se výrazová záměna dotkla, protože obvykle probíhala spíše na úrovni nadvětné. Naší překladatelskou strategií bylo především zesílit nebo zvýraznit prvek, bylo-li to možné a tím kompenzovat nivelizaci, ke které docházelo na jiných místech v textu.

Les réfugiés sillonnent les routes ou sont entassés dans des camps dans lesquels les conditions de vie et d'hygiène sont souvent déplorables. (O, 94)

Uprchlíci se bezcílně přesunují z místa na místo nebo živoří v často otřesných životních a hygienických podmínkách přeplněných uprchlických táborů. (P, 10)

²³ GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translátologie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2009. s. 65.

²⁴ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Apostrof, 2013, s. 83. ISBN 978-80-87561-15-7.

Les autres errent dans les forêts. (O, 97)

*Ostatní zůstali **napospas osudu** v pralesích. (P, 12)*

*Des dizaines de milliers d'entre elles se cachent dans la nature, exposées au froid,
à la maladie et à la famine. (O, 101)*

*Desítky tisíc z nich se skrývaly v přírodě, vystaveni **mrazu**, nemocem a hladu.*

(P, 16)

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo představit komentovaný překlad části publikace *Les réfugiés du bâtiment A*, jejímž autorem je francouzský novinář Gérard Dhôtel. Kniha pojednává o tematice uprchlictví a je zaměřena především na mladého čtenáře.

Nejprve jsme uvedli námi zhotovený překlad. Při práci na něm jsme měli na zřeteli zvláště předpokládaného adresáta, jeho presupozice a další poznatky získané na základě analýzy vnětextových a vnitrotextových faktorů, jimž jsme se věnovali v další části Komentář k překladu. Kromě analýzy výchozího textu tato část obsahovala i typologii překladatelských problémů a kapitoly o překladatelských postupech a posunech. Při hodnocení problémů, s nimiž jsme se při překladu setkali, byla značná pozornost věnována mimo jiné hledisku mezičasového faktoru v překladu a také řešením úskalí na rovině lexikální. V části o překladatelských postupech jsme vycházeli ze stejnojmenné kapitoly Evy Janovcové, zatímco při klasifikaci posunů, jež se v našem překladu objevily, jsme se opírali zejména o poznatky Antona Popoviče a Jiřího Levého. V komentáři k překladu jsme soustavně citovali příklady z výchozího a cílového textu.

Za nejobtížnější jsme při našem překladu považovali částečnou zakotvenost originálu v době před téměř dvaceti lety, jež se projevovala zejména zastaralostí uvedených údajů. Problematický byl rovněž překlad některých reálií či výrazů, a to zejména s ohledem na presupozice čtenáře. Obecně můžeme dodat, že naším cílem bylo zachovat v překladu co největší míru komunikativnosti sdělení, tedy předat celou problematiku srozumitelně a poutavě, jak to nepochybně bylo i původním záměrem autora originálu.

Seznam zkratk

O – Originál

P – Překlad

Bibliografie

Primární literatura

- DHÔTEL, G. *Les réfugiés du bâtiment A: Réfugiés: le droit d'asile menacé*. Paris: Syros, 1998. ISBN 2-84146-638.8.

Sekundární literatura

- BRUNEL, Aude a ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Stylistická analýza českých a francouzských textů*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 80-730-8408-2.
- HOUŽVIČKOVÁ, Milena a Jana HOFFMANNOVÁ. *Čeština pro překladatele: základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012, 265 s. ISBN 978-80-7308-405-9.
- HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA. *Francouzská mluvnice*. 3., přeprac. vyd., 1. vyd. v nakl. Fraus. Plzeň: Fraus, 2001, 700 s. ISBN 80-723-8064-8.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Apostrof, 2013. ISBN 978-80-87561-15-7.
- ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha: Academia, 1986.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.

- FILIPSKÝ, Jan, Blanka KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Jan MAREK a Stanislava VAVROUŠKOVÁ. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Maledív, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-647-8.
- LARIŠOVÁ, Markéta a Jana TOMAŠČÍNOVÁ. *Francouzsko-český právníkový slovník*. Jinočany: H & H, 1994. s. 22. ISBN 978-80-7380-111-3.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Haiti*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-424-1.
- TIONOVÁ, Alena a kol. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-22619-1.
- GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translatologie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-8094-627-2.
- VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1.
- PELIKÁN, Jan a kol. *Dějiny Srbska*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-671-0.

Internetové zdroje

- *Terminologický slovník* [online]. [cit. 2015-08-14]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>
- Úmluva o právním postavení uprchlíků. In: [Http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/](http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/) [online]. [cit. 2015-08-14]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>
- *Azylové právo v ČR*. Brno, 2008. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/102839/pravf_m/azylove_pravo.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

- SEMELIN, Jacques. La guerre civile: Pourquoi les Yougoslaves se sont entretués. *L'Histoire* [online]. 2006, (311) [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.histoire.presse.fr/dossiers/la-guerre-civile/pourquoi-les-yougoslaves-se-sont-entretues-01-07-2006-9338>
- World At War. In: *UNHCR Global Trends 2014* [online]. 2014 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://unhcr.org/556725e69.html>
- 2014 In Review. In: *UNHCR Global Report 2014* [online]. 2014 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/5575a78416.html>
- *UNdata* [online]. 2015 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://data.un.org/Default.aspx>
- The Millennium Development Goals Report 2014. In: *United Nations* [online]. 2014 [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf>
- The World Factbook. In: *Central Intelligence Agency* [online]. [cit. 2015-08-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>
- Asylum statistics. In: *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2015-08-16]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics
- 2015 World Hunger and Poverty Facts and Statistics. In: *Hunger notes* [online]. 2015 [cit. 2015-08-17]. Dostupné z: <http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm>
- Všeobecná deklaráce lidských práv. In: *United Nations* [online]. 2015 [cit. 2015-08-17]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

Přílohy

- **Příloha č. 1: Naskenovaný text originálu**